

ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ АРМІЇ, КОНВЕРСІЇ ТА РОЗЗБРОЄННЯ
CENTER FOR ARMY CONVERSION AND DISARMAMENT STUDIES

16 березня 2020

ВИКЛИКИ І РИЗИКИ

Безпековий огляд ЦДАКР № 5 (138)

Адреса: Вул. Іллінська, 10, офіс 5, Київ, 04070
тел.: +38 (044) 425-42-10
www.cacds.org.ua

Безпековий огляд «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР, www.cacds.org.ua) здійснюється аналітиками ЦДАКР за підтримки банку «Аркада». Для підготовки оглядів залучаються відомі експерти, дипломати, військові фахівці та спеціалісти усіх відомств, що працюють у безпековому середовищі України.

Метою публікацій Безпекового огляду «ВИКЛИКИ і РИЗИКИ» є оперативне та аналітичне інформування зацікавлених профільних структур, ЗМІ та громадян, що цікавляться актуальними проблемами безпеки України.

Кожний огляд присвячений короткому періоду (1 – 2 тижні), та містить експертні думки, які можуть не збігатися з офіційною позицією української влади.

@2014 Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння
У разі цитування обов'язкове посилання на ЦДАКР

Редакційна колегія:

Бадрак В.В. – головний редактор, директор ЦДАКР

Копчак В.І. – відповідальний секретар, заступник директора ЦДАКР

Самусь М.М. – заступник директора ЦДАКР з міжнародних питань

Члени Редакційної колегії:

Бондарчук С.В. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, генеральний директор ДК «Укрспецекспорт» (2005-2010 рр.)

Згурець С.Г. – головний редактор журналу «Експорт озупия и оборонный комплекс Украины», директор інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Кабаненко І.В. – президент Української агенції з перспективних науково-технічних розробок UA.RPA, заступник міністра оборони України (2014), перший заступник начальника Генерального штабу ЗС України (2012-2013), адмірал ВМСУ

Конопльов С.Л. – директор Гарвардської програми з чорноморської безпеки та програми з безпеки США-Росія і США-Південна Азія, член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Литвиненко О.В. – директор Національного інституту стратегічних досліджень, заступник секретаря РНБОУ (2014 - 2019)

Міхненко А.В. – головний редактор журналу «Ukrainian Defense Review»

Паливода К.В. – голова правління банку «Аркада», член Експертної Ради у галузі національної безпеки

Поляков Л.І. – голова Експертної Ради ЦДАКР, перший заступник міністра оборони України (2005 – 2007 рр.), заступник міністра оборони України (2014 р.)

Рябих В.О. – член Експертної Ради у галузі національної безпеки, директор з розвитку інформаційно-консалтингової компанії (ІКК) Defense Express

Щербак Ю.М. – письменник та громадський діяч, Надзвичайний і Повноважний Посол України в США (1994 - 1998 рр.), міністр охорони навколишнього середовища (1991 - 1992)

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНІ ОЦІНКИ

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині березня 2020 р.– аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

У ДЗЕРКАЛІ ЕКСПЕРТНОЇ ДУМКИ

Упровадження об'єднаної системи керівництва та управління силами оборони: стан, проблеми та актуальні заходи щодо їх розв'язання

Армія тіньової світобудови. Чи потрібні Україні приватні військові кампанії? (частина II)

АНАЛІТИЧНІ РОЗРОБКИ

Беспилотный взлет компании «Укрспецсистемс»: от волонтеров до лидеров на рынке

Як розвинути ключові технології в Україні
(механізм розвитку технологічної сфери оборонно-промислового комплексу)

Ключові виклики і ризики у сфері безпеки і оборони у першій половині березня 2020 р. – аналіз Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)

*Валентин Бадрак,
директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння (ЦДАКР)*

Саме тихі, послідовні та системні вбивства армійців перетворилися на ключовий виклик армії усьому українському суспільству, включно чинній владі

«Під час підриву бойової машини піхоти поблизу Кримського на Луганщині загинув командир механізованого взводу батальйону 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр» Збройних сил України лейтенант Дмитро Фірсов». Це повідомлення від 7 березня. Вже наступного дня, 8 березня, розпочалися бої в районі аеропорту, біля селища Піски, які тривали декілька днів: ЗСУ втратили дві вантажівки і трьох чоловік загиблими. Таких повідомлень, хоч і різних за фронтовим сюжетом, однак схожих фатальним результатом, протягом останнього часу суттєво збільшилося. А офіційний Київ твердить про наміри досягти миру...

«На жаль, слід зазначити, що активність супротивника багато в

чому пояснюється різким скороченням кількості бойових виходів спецназу і снайперів, скороченням кількості бойових розпоряджень щодо застосування керованих ракет, мінометів, артилерії, і сталося це згідно з рішеннями самого президента», - написав 12 березня редактор Цензор.НЕТ Юрій Бутусов, за фактом підтвердивши наявне протиріччя між офіційною позицією та реальним станом речей на війні.

Отже, хоча коронавірус начебто заволодів усією увагою суспільства, не можна не помітити того факту, що Росія розширила арсенал агресії проти України, обравши комбіновану версію реалізації своїх загарбницьких інтересів. З одно-

Створення та оформлення так званої Консультативної ради, в межах якої відбуватиметься фактичний діалог українських чиновників і представників «ЛНР»/«ДНР» спостерігачі вже назвали кроком до визнання проросійських терористичних структур та й самого статусу Росії у цій війні. Цей виклик настільки потужний, що здатен призвести до вкрай небезпечних зрушень у суспільстві, включно до відкритого опору владі

го боку, російські військові та керовані Кремлем підрозділи найманців не тільки не зменшили, а й наростили зусилля на Донбасі – головною метою для них є зниження морально-бойового духу українських сил оборони внаслідок постійних вбивств військових. Можна стверджувати, що саме тихі, послідовні та системні вбивства армійців перетворилися на ключовий виклик армії усьому українському суспільству, включно чинній владі.

На тлі цього відбувається розширення процесу перемовин та утворення нових викликів через залучення до взаємодії ватажків терористичних організацій. Створення та оформлення так званої Консультативної ради, в межах якої відбуватиметься фактичний діалог українських чиновників і представників «ЛНР»/«ДНР» спостерігачі вже назвали кроком до визнання проросійських терористичних структур та й самого статусу Росії у цій війні. Цей виклик настільки потужний, що здатен призвести до вкрай небезпечних зрушень у суспільстві, включно до відкритого опору владі.

У березні з'явився ще один політичний подразник, який може трансформуватися у додатковий виклик. Йдеться про фактичну пропозицію Путіна мати за комунікатора між ним та президентом Зеленським одного з лідерів проросійської партії ОПЗЖ Віктора

Медведчука. Воєнно-політичний шантаж в разі згоди Зеленського може коштувати йому значної частини рейтингу та навіть перетворитися на клин між владою та суспільством.

Між іншим, за даними Головного управління розвідки Міністерства оборони України (3 березня ц.р.), утворення ЗС РФ вздовж державного кордону України на тимчасово окупованій території у Донецькій, Луганській областях та Криму складає близько 87-90 тисяч військовослужбовців. Це 1100 танків, 2500 бойових броньованих машин, 1600 артилерійських і ракетних систем, 340 бойових літаків і 240 бойових вертольотів, понад 50 кораблів/катерів та 6 підводних човнів.

Ризики для України на міжнародній арені

Однією з найвизначніших подій першої половини березня стало обурення енергетичних ринків, що фахівці пов'язують із активністю Саудівської Аравії і США. Це, на переконання деяких профільних експертів, може суттєво дестабілізувати ситуацію в Росії. Якщо результати цілеспрямованого маніпулювання цінами на нафту і валютним курсом виявляться успішними, це може привести до витіснення РФ з світового енергетичного ринку. І як наслідок, помітно вплинути на позиції російської влади.

Питання організації кіберзахисту таким чином набуває рис глобальної тенденції. Для України цей аспект ще більш актуальний, оскільки за певних умов вітчизняні спроможності могли б перетворитися на один із важелів асиметричної зброї та стримування російського агресора

«Збройні Сили потребують технологічної модернізації та переходу на сучасні системи озброєння з використанням новітніх технологій. Необхідна продумана програма розвитку озброєнь, а не безсистемна закупівля для латання старих дірок», — підкреслив Андрій Таран під час представлення

Між іншим, у самій Росії зафіксували непохитність влади чинного глави держави. А саме, 10 березня за рішенням Держдуми РФ Володимир Путін отримав право стати довічним президентом. Що для України є певною мірою знаковою подією, оскільки Путін – визнаний українофоб та ворог незалежної Української держави.

На початку березня з'явилися позитивні для Києва новини з США. А саме, Пентагон 7 березня повідомив про плани поставити Україні додаткового озброєння на 125 мільйонів доларів, зокрема збройні військові патрульні катери. А декілька днів раніше Вашингтон оголосив, що США виділять Україні 38 млн дол. на посилення кібербезпеки (впродовж наступних чотирьох років).

Крім того, США в ООН закликали світову спільноту запроваджувати санкції проти Росії (7 березня). А за три дні до того міністерка оборони ФРН Аннегрет Крамп-Карренбавер заявила про можливість застосування санкцій проти Росії для припинення бойових дій у Сирії.

Ще одна подія має бути проаналізована безпековими структурами України. Так, шість країн Євросоюзу створили кібернетичні сили (5 травня): Литва, Естонія, Польща, Хорватія, Нідерланди та Румунія підписали угоду про створення Кібернетичного сил швидкого реагу-

вання. Питання організації кіберзахисту таким чином набуває рис глобальної тенденції. Для України цей аспект ще більш актуальний, оскільки за певних умов вітчизняні спроможності могли б перетворитися на один із важелів асиметричної зброї та стримування російського агресора.

Також цікавими виявилися результати праймеріз (4 березня) у 14 штатах США, де колишній віцепрезидент країни Джо Байден вирвався в лідери серед демократів, хоча боротьба з Берні Сандерсом ще попереду. Для України ймовірна зміна президента у США залишається актуальною та важливою, при цьому це стосується не тільки двостороннього співробітництва, а й лідерства в НАТО, яке фактично було підірване непередбачуваним Трампом.

Виклики всередині України

11 березня в Україні відбулося представлення нового військового міністра, який своєю промовою надав обнадійливі сигнали військовим і представникам ОПК, «Збройні Сили потребують технологічної модернізації та переходу на сучасні системи озброєння з використанням новітніх технологій. Необхідна продумана програма розвитку озброєнь, а не безсистемна закупівля для латання старих дірок», — підкреслив Андрій Таран під час представлення.

Щоб насправді реалізувати такі революційні й масштабні зміни, очевидно, слід вдатися до нетрадиційних рішень. Зокрема, наважитися створювати означене міністерство на базі наявного профільного департаменту Мінекономрозвитку – шляхом виведення його із підпорядкування Мінекономрозвитку. Далі – терміново розв'язати кадрові питання, у першу чергу, щодо віце-прем'єр-міністра – міністра Міністерства з питань оборонної промисловості. А також – керівника агентства з розвитку оборонних технологій, яке також мало б підпорядковуватися профільному віце-прем'єр-міністру – через згадане міністерство. Як і виконання завдань з вирішення господарських питань ВТС, наприклад, у частині створення спільних підприємств з іноземними державами

Інша подія – поява указу президента Зеленського №5920 (від 27 лютого 2020 р.), - потребує певного переосмислення та супроводження, передусім, з боку громадськості. ЦДАКР вже виступив із заявою, що указ реально може стати фундаментом для створення нової ідеології переозброєння сил оборони, а врешті, й трансформації вітчизняної армії і оборонної промисловості. Але цього може й не статися – «людський фактор» в Україні досить часто перекреслює перспективні починання.

У зв'язку з цим ЦДАКР оголосив власні застереження, які вбачаються ключовими.

Перше – організаційне, оскільки з цього усе починається. То ж, йдеться про шляхи організації функціонування ОПК та створення механізмів розвитку технологій. Варто нагадати найбільш значущі позиції для розвитку оборонного потенціалу країни. Це - створення цільового Державного фонду розвитку оборонно-промислового комплексу України; створення агентства з розвитку оборонних технологій; створення центрального органу виконавчої влади (ЦОВВ), відповідального за формування та забезпечення реалізації державної військово-промислової політики та функцій з управління об'єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі; а також розроблення стратегії

військово-технічного співробітництва (ВТС).

Формально нині ЦОВВ існує – його функції покладені на профільний департамент Мінекономрозвитку, на чолі якого заступник міністра, тобто, не член уряду. На жаль, з моменту появи указу не відбулося довгоочікуваного призначення профільного віце-прем'єр-міністра, як не відбулося визначення, що створення центрального органу виконавчої влади є створенням нового міністерства. Логічним кроком посилення у такий спосіб оборонно-промислової складової було б визначення, щоб віце-прем'єр-міністр був одночасно й міністром такого міністерства – з питань оборонної промисловості. Адже таке міністерство у частині державних закупівель мало б координувати діяльність 16 замовників. Отже нині вихідні дані вже містять значні ризики невиконання положень указу глави держави, принаймні, вчасного.

Щоб насправді реалізувати такі революційні й масштабні зміни, очевидно, слід вдатися до нетрадиційних рішень. Зокрема, наважитися створювати означене міністерство на базі наявного профільного департаменту Мінекономрозвитку – шляхом виведення його із підпорядкування Мінекономрозвитку. Далі – терміново розв'язати кадрові питання, у першу чергу, щодо віце-прем'єр-

Президент України зробив дуже вагомий крок – змінив рішення Міноборони у частині фінансування ракетних програм виключно за бюджетний кошт. Для експертного середовища тут міститься два сигнали: що, по-перше, ДОЗ формується без належної зовнішньої експертизи, і через це можуть бути серйозні помилкові рішення; а по-друге, що не соромно робити роботу над помилками

міністра – міністра Міністерства з питань оборонної промисловості. А також – керівника агентства з розвитку оборонних технологій, яке також мало б підпорядковуватися профільному віце-прем'єр-міністру – через згадане міністерство. Як і виконання завдань з вирішення господарських питань ВТС, наприклад, у частині створення спільних підприємств з іноземними державами. Саме такий підхід дозволив би заощадити часта реалізувати організаційно-адміністративні завдання вже до кінця поточного року.

Друге - стосується необхідності корегування ідеології переозброєння при створенні нових програм розвитку ЗСУ, ОВТ та ОПК або продовженні строку виконання розроблених програм (зокрема, забезпечення у тримісячний строк актуалізацію та продовження строку виконання до 2024 року Державної цільової оборонної програми розвитку озброєння та військової техніки на період до 2022 року).

Президент України зробив дуже вагомий крок – змінив рішення Міноборони у частині фінансування ракетних програм виключно за бюджетний кошт. Для експертного середовища тут міститься два сигнали: що, по-перше, ДОЗ формується без належної зовнішньої експертизи, і через це можуть бути серйозні помилкові рішення; а по-друге, що не соромно робити роботу над по-

милками. Водночас, тут має бути і висновок для воєнних менеджерів. А саме, якщо суспільство не претендує на знання таємних рішень в межах оборонних закупівель (ДОЗ), то потрібно, принаймні, чітко визначити пріоритети переозброєння та слідувати ним.

Щодо самих пріоритетів. В умовах дуже швидкої трансформації війн та ведення бойових дій Україна, яка має суттєвий дефіцит ресурсів, має фінансувати виробництва передусім тих озброєнь, які буде готова застосувати у цій війні вже сьогодні. І тільки у другу чергу – на далеку перспективу. Для цього слід миттєво реагувати на події. Наприклад, ударні БАК Туреччини, згідно з Ердоганом, знищили вісім ЗРПК «Панцир». У свою чергу, РФ заявляє, що з початку року завдяки застосуванню засобів РЕБ, передусім комплексів «Красуха» (та літака комплексної розвідки Ту-214Р) з початку року сирійські ППО знищили близько 20 турецьких дронів. Правда, скоріше за усе, десь посередині. Але не можна ігнорувати збільшення випадків використання російськими військовими і найманцями ударних дронів на Донбасі, майже постійні загибелі українських солдатів і офіцерів.

Тут логічним було б отримати відповідь на запитання: коли і як Україна планує застосувати корвет, на який збирається витратити 250 млн дол.? Коли і як буде застосова-

Отже в оновленій ідеології переозброєння пріоритети мають формуватися з урахуванням двох фундаментальних чинників – збереження життів українських військових вже сьогодні, та створення ударної компоненти стримування зовнішньої агресії – на середньострокову перспективу

но тактичну авіацію, на модернізацію якої може бути витрачено 15-20% усього оборонного бюджету. ЦДАКР не проти таких проєктів, але за розумний перерозподіл в межах швидкого реагування на зміни сучасного світу війни.

ЦДАКР і УІБД ще у середині 2019 р. наполягали, щоб створення ударних авіаційних комплексів (БАК) і ударних наземних безекіпажних платформ (тобто, бойових роботів) стало одним із п'яти пріоритетних програм переозброєння. Інші перспективні програми: засоби РЕБ і РЕР, автоматизації і зв'язку, а також безпосередньо ракетні програми. Так, розробки «Тихого Грому» все ж ведуться, але це зусилля приватного підприємства. А в лютому 2020 р. (27.02.20, Укрінформ) експертна група ЦДАКР прямо закликала розпочати створення підрозділів ударних БАК та наземних роботоплатформ. Нині усі вже дочекалися, що навіть Ілон Маск звернув увагу на безпілотні авіаційні комплекси та зробив висновки щодо їх переваг над сучасними винищувачами. Звісно, це не

ті БАК, які сьогодні є у України та можуть найближчим часом з'явитися. Але й ті ударні БАК, що закупили у Туреччині, та, можливо, ті, які можна було б виробляти спільно із Туреччиною.

То ж у нових програмах має проявитися політична воля та провідна роль держави. Як у активізації роботи щодо нових оборонних технологій. Так і у активізації альтернативних шляхів, зокрема, ВТС. Якщо, приміром, Україна постачатиме двигуни для нового ударного дрону (Akinci) Туреччини, то чому вона не може претендувати на спільне виготовлення таких БАК і для свої ЗС? Це буде дешевше для усіх учасників, а такі дрони можна застосовувати з першого дня їх потрапляння у війська.

Отже в оновленій ідеології переозброєння пріоритети мають формуватися з урахуванням двох фундаментальних чинників – збереження життів українських військових вже сьогодні, та створення ударної компоненти стримування зовнішньої агресії – на середньострокову перспективу.

Упровадження об'єднаної системи керівництва та управління силами оборони: стан, проблеми та актуальні заходи щодо їх розв'язання

Вадим Тютюнник,
*позаштатний радник ЦДАКР, співробітник Апарату РНБО України
(у 1992 – 2010 рр.).*

Відомо, що у Стратегічному оборонному бюлетені України першою стратегічною ціллю оборонної реформи визначено створення нової об'єднаної системи керівництва та управління силами оборони (НОСКУСО), яка відповідатиме принципам і стандартам НАТО. Таке завдання для Міністерства оборони міститься також в Програмі діяльності попереднього Кабінету Міністрів України, затвердженої 4 жовтня 2019 р. Верховною Радою України.

Варто нагадати і те, що рік тому, 29 березня 2019 р., тодішній Міністр оборони України С.Полторак встановив, що виконання переважної більшості основних заходів з формування НОСКУСО має за-

вершитися до кінця 2019 р. [1]. Але вже у серпні 2019 р. він відтермінував строки їхнього запровадження до лютого 2020 р., а згодом, у жовтні 2019 р., його наступник А.Загороднюк переніс їх виконання на лютий - квітень 2020 р. [2]. Через це, де-факто, майже усі вони на сьогодні не здійснені.

Із-за таких повільних дій попередніх керівників Міноборони у цій важливій справі, Президент України В.Зеленський змушений був 8 листопада 2019 р. пришвидшити процес створення НОСКУСО, доручивши Кабінету Міністрів України, зокрема, здійснити до 31 грудня 2019 р. упровадження такої системи керівництва та управління [3].

Для надання законодавчого сприяння цьому, Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки (далі - Комітет) наприкінці минулого року утворив відповідну робочу групу, в т. ч. за участю фахівців Міноборони. Вона у листопаді - грудні 2019 р. розпочала роботу над законопроектом, який передбачає внесення відповідних змін до законів України «Про національну безпеку України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України» та «Про Державну спеціальну службу транспорту». Однак, на жаль, його «фінальний» варіант досі не підготовлено.

Тому Президент України знову втрутився у цю справу. Він 5 лютого 2020 р. вніс на розгляд Верховної Ради України проект Закону України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про національну безпеку України» щодо набрання чинності положеннями стосовно Головнокомандувача Збройних Сил України, Генерального штабу Збройних Сил України, видів і окремих родів військ (сил)» [4], визначивши його як невідкладний для позачергового розгляду Парламентом.

Цими змінами встановлювалося, що вказані положення наберуть чинності з 1 березня 2020 р., а не з 1

січня 2021 р., як визначено у чинній редакції Закону України «Про національну безпеку України». Нагадаємо, що вони також передбачають введення окремих посад Головнокомандувача Збройних Сил України (ЗСУ) та начальника Генерального штабу (Генштабу) ЗСУ, визначають їхні повноваження та відповідальність, вносять зміни до функцій та завдань Генштабу ЗСУ, командувань видів і окремих родів військ (сил). Тобто, вони містять засади упровадження НОСКУСО з урахуванням відповідних стандартів НАТО, які потрібно імплементувати у законодавство в сфері оборони України.

У подальшому Верховна Рада України 4 березня 2020 р. нарешті розглянула та прийняла в цілому раніше згаданий законопроект, встановивши, що вище зазначені його положення наберуть чинності з 27 березня 2020 р.

Характерно, що 11 березня 2020 р. новопризначений Міністр оборони України А.Таран наголосив, що одним із пріоритетів діяльності Міноборони є «... завершення розмежування повноважень між Міністерством оборони, Головнокомандувачем Збройних Сил та Генеральним штабом у новій структурі» керівництва та управління силами оборони [5].

Імплементация змін, що містяться у цьому законопроекті вимагає вжиття у стислі строки низки

тісно пов'язаних між собою правових, кадрових, організаційних та інших заходів, які зокрема стосуються:

- запровадження окремих посад Головнокомандувача ЗСУ та начальника Генштабу ЗСУ і призначення на них відповідних осіб;
- перерозподілу повноважень, підзвітності та підпорядкування керівників Міноборони, Головнокомандувача ЗСУ, начальника Генштабу ЗСУ, інших командувачів (начальників) ЗСУ;
- корегування відповідних функцій та завдань Міноборони, Генштабу ЗСУ, інших штабів, командувань видів і окремих родів військ (сил);
- трансформації органів військового управління всіх рівнів.

За попередніми оцінками, це, насамперед, потребує проведення найбільш масштабної за останні десятиліття реформи законодавства у сфері оборони. Принципові численні зміни необхідно внести до понад п'ятнадцяти законів, багатьох актів Президента України, Кабінету Міністрів України.

Слід також у Міноборони розробити/переробити велику кількість нових/чинних положень, наказів та інших нормативно-правових документів. Успіх цієї реформи значною мірою залежить від спроможностей нового керівництва Міноборони та

ЗСУ забезпечити належну організацію її проведення, дієву співпрацю з Комітетом і жорсткий контроль стану виконання відповідних завдань.

За результатами аналізу згаданих імплементаційних заходів Міністерству оборони України рекомендується, не очікуючи набрання чинності 27 березня 2020 р. зазначеними змінами до Закону України «Про національну безпеку України», в першу чергу вжити наступні з них.

1. Доцільно підготувати проект Указу Президента України стосовно внесення змін до чинного Переліку посад військовослужбовців, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами у Міноборони [6], в яких зокрема доцільно:
  - додати у зазначеному Переліку посад після розділу «Апарат Міністерства оборони України» новий розділ «Збройні Сили України»;
  - передбачити у вказаному розділі нову посаду «Головнокомандувач Збройних Сил України», яка матиме граничне військове звання «генерал армії України»;
  - вилучити у розділі «Генеральний штаб Збройних Сил України» з назви посади начальника цього Штабу слова « – Головнокомандувач Збройних Сил

України», а її граничне військо-
ве звання «генерал армії Украї-
ни» замінити званням «гене-
рал-полковник» [7].

На нашу думку, є сенс подати на
підпис Президентові України про-
ект такого Указу одразу після 27 бе-
резня 2020 р., але до призначення
конкретних осіб на посади Головно-
командувача ЗСУ та начальника
Генштабу ЗСУ.

2. Імплементация згаданих змін
вимагатиме внесення змін до
декількох десятків інших актів
Президента України. Однак,
вони не є, на наш погляд, пер-
шочерговими і тому далі не роз-
глядатимуться. З таких же при-
чин не розглядатимуться зміни,
які необхідно внести до великої
кількості актів Кабінету Міні-
стрів України.

В цьому контексті Міноборони
пропонується підготувати та пода-
ти встановленим порядком зміни
до зданих нормативно-правових
актів після набрання чинності від-
повідними змінами до законів
України, про які йдеться нижче.

3. Варто ініціювати доопрацюван-
ня спільно з Комітетом проекту
Закону України «Про внесення
змін до деяких законів України з
питань національної безпеки і
оборони» (далі - Законопроект).

У 2019 р. Комітет утворив робо-
чу групу, в тому числі за участю фа-
хівців Міноборони, яка у листопа-
ді – грудні 2019 р. підготувала

варіант Законопроекту. Він містить
значну кількість актуальних змін
до законів України «Про націо-
нальну безпеку України», «Про
Раду національної безпеки і оборо-
ни України», «Про оборону Украї-
ни», «Про Збройні Сили України»
та «Про Державну спеціальну
службу транспорту». Частина цих
змін заслуговує на підтримку, ре-
шта ж потребує, на наш погляд,
певного термінологічного, редак-
ційного та змістовного доопрацю-
вання.

Серйозним недоліком Законо-
проекту є те, що у ньому не перед-
бачено внесення змін до вельми
важливих законів України «Про
особливості державної політики із
забезпечення державного сувере-
нітету України на тимчасово оку-
пованих територіях у Донецькій та
Луганській областях», «Про право-
вий режим воєнного стану», «Про
мобілізаційну підготовку та мобі-
лізацію» і «Про боротьбу з теро-
ризмом».

Крім того, Законопроект має
містити відповідні зміни до законів
України «Про Дисциплінарний ста-
тут Збройних Сил України», «Про
Статут внутрішньої служби Зброй-
них Сил України», «Про Статут гар-
нізонної та вартової служб Зброй-
них Сил України», «Про запобігання
та протидію легалізації (відмиван-
ню) доходів, одержаних злочинним
шляхом, фінансуванню тероризму
та фінансуванню розповсюдження

зброї масового знищення», «Про очищення влади» та «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [8].

Зважаючи на зазначене, рекомендується доопрацювати Законопроект та забезпечити його прийняття Верховною Радою України до 1 червня 2020 р. Адже до набрання чинності наведеними у ньому змінами неможливо:

- запровадити НОСКУСО;
  - здійснити розробку та затвердження низки важливих положень та правових актів, про які йтиметься далі.
4. Також необхідно одночасно розробити проекти:
- положень, що затверджуватимуться Президентом України і визначатимуть повноваження Головнокомандувача ЗСУ, начальника Генштабу ЗСУ, основні завдання і порядок функціонування Генштабу, повноваження Командувача об'єднаних сил, основні завдання та порядок функціонування Об'єданого оперативного штабу ЗСУ;
  - оновленого положення про Міністерство оборони України, яке затверджуватиметься Кабінетом Міністрів України;
  - оновлених положень, що затверджуватимуться Головнокомандувачем ЗСУ і визначатимуть повноваження командувачів видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ, основні завдання та порядок

функціонування командувань видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ.

При цьому варто особливу увагу зосередити на підготовці проектів положень про Міністерство оборони, про Головнокомандувача ЗСУ та про Генштаб ЗСУ, здійснювати їхню спільну, взаємоузгоджену та синхронну у часі розробку з метою забезпечення:

- якісного розподілу повноважень, функцій, завдань, відповідальності та підзвітності вищих посадових осіб Міноборони, ЗСУ та відповідних органів військового управління;
  - недопущення дублювання функцій Міноборони, Головнокомандувача ЗСУ та Генштабу ЗСУ;
  - підвищення функціональної сумісності відповідних департаментів Міноборони та управлінь Генштабу ЗСУ;
  - запровадження системи комплектування на ротаційній основі Міноборони військовослужбовцями зі складу Генштабу ЗСУ, та Генштабу ЗСУ - держслужбовцями зі складу Міноборони;
  - одночасного подання проектів згаданих положень на затвердження до Кабінету Міністрів України та Президентові України відповідно.
5. Є сенс у Законопроекті та проектах згаданих положень передбачити, серед іншого, наступне.

Насамперед, вбачається за доцільне визначити для Кабінету Міністрів України повноваження щодо організації оборонного планування та планування оборони держави, попереднього схвалення і подання Президентові України проектів відповідних документів. Маються на увазі результати проведення оборонного огляду, проекти Стратегії воєнної безпеки України, Стратегічного оборонного бюлетеня України, плану оборони України та інших.

Крім того, пропонується у Законопроекті та проектах згаданих положень вести мову про керівництво обороною держави та систему об'єднаного керівництва та управління не лише силами оборони, але і територіальною обороною і рухом опору.

Міноборони має залишитися головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері воєнної безпеки України. Пріоритети та напрями цієї політики визначатимуться у Стратегії воєнної безпеки України, а її складниками можна вважати воєнну політику, політику у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва, військову кадрову політику, військово-технічну політику, політику у галузі оборонних закупівель і політику військово-технічного співробітництва з іноземними державами.

Крім того, Міноборони повинне здійснювати (а не організовувати) оборонне планування та планування оборони України, а також в установленому порядку координувати діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони.

Генштаб ЗСУ має залишитися головним органом військового управління з планування оборони держави з питань стратегічного планування застосування ЗСУ та інших складових сил оборони, планування розвитку ЗСУ, координації і контролю за виконанням завдань у сфері оборони у межах, визначених законодавством України.

Головнокомандувач ЗСУ при реалізації державної політики у сфері воєнної безпеки повинен відповідати за готовність до виконання покладених завдань і за безпосереднє військове керівництво та управління застосуванням ЗСУ та інших складових сил оборони.

При цьому слід розмежувати повноваження [9]:

- між Міноборони та ЗСУ, передавши ним від Міноборони неприбуткам йому функції разом із відповідним персоналом;
- між Генштабом ЗСУ, Об'єднаним штабом ЗСУ (Командуванням Об'єднаних сил), командуваннями видів (родів) військ (сил) щодо планування застосування, управління військами (силами).

ми) та генерування їхніх спроможностей, у тому числі шляхом створення командувань підготовки (TRADOC) у складі видів, окремих родів військ (сил).

Варто також врахувати у Законопроекті та проектах згаданих положень наявність нещодавно створених Командування об'єднаних сил ЗСУ, Командування медичних сил ЗСУ, Командування сил підтримки ЗСУ і Командування військ зв'язку та кібернетичної безпеки ЗСУ.

6. Нагальним є внесення змін до строків виконання заходів з трансформації системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у ЗСУ, принципів її організації і принципової схеми цієї системи, які наведені у раніше згаданому наказі Міноборони [2].

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме якісному та прискореному впровадженню об'єднаної системи керівництва та управління силами оборони України.

ДЖЕРЕЛА

1. Про трансформацію системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 29 березня 2019 року № 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/ru/v0141322-19>.

2. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави : указ Президента України від 8 листопада 2019 р. № 837. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/8372019-30389>.

3. Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 29 березня 2019 року № 141 : наказ Міністерства оборони України від 4 жовтня 2019 року № 564. URL : http://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/564_mou.pdf.

4. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про національну безпеку України» щодо набрання чинності положеннями стосовно Головнокомандувача Збройних Сил України, Генерального штабу Збройних Сил України, видів і окремих родів військ (сил) : проект Закону України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68056.

5. А.Таран : Головним завданням Міноборони має бути реальна мета - максимальна здатність ЗСУ взаємодіяти з силами Альянсу : www.mil.gov.ua/news/2020/03/11/golovnim-zavdanniam-minoboroni-mae-buti-realna-meta-maksimalna-zdatnist-zsu-vzaemodiyati-z-silami-alyansu-ministr-oboroni/.

6. Додаток 1 : Про перелік посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського складу, та граничних військових звань за цими посадами у Міністерстві обо-

рони України : указ Президента України від 21 березня 2002 р. № 277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/277/2002>.

7. Про деякі заходи щодо оптимізації переліків посад, що підлягають заміщенню особами вищого офіцерського (начальницького) складу, та граничних військових (спеціальних) звань за цими посадами : указ Президента України від 13 листопада 2019 р. № 845. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/8452019-30469>.

8. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про національну безпеку України» щодо набрання чинності по-

ложеннями стосовно Головнокомандувача Збройних Сил України, Генерального штабу Збройних Сил України, видів і окремих родів військ (сил)» : Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68056.

9. Візія Генерального штабу Збройних Сил України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років : Сайт Міністерства оборони України. URL : <http://www.mil.gov.ua/news/2020/01/11/viziya-generalnogo-shtabu-zs-ukraini-shhodo-rozvitku-zbrojnih-sil-ukraini-na-najblizhchi-10-rokiv/>.

Армія тіньової світобудови. Чи потрібні Україні приватні військові кампанії? (частина II)

ВИКЛИКИ І РИЗИКИ / 16 березня 2020

*Дмитро Веденєєв,
доктор історичних наук,
полковник запасу*

Діяльність приватних військових компаній (далі – ПВК) не досягла б такого масштабу, якби не налагоджений механізм лобіювання їх інтересів у вищих ешелонах істеблішменту, передовсім – американського. Власне зародження приватних армій відбувалося, в першу чергу, у надрах енергетичних транснаціональних компаній (далі – ТНК), і спочатку вони визначалися для захисту об'єктів видобутку та транспортування енергоносіїв. Однак дуже швидко ПВК набули і функції негласних збройних сил, здатних без офіційних санкцій вести боротьбу із захоплення ресурсних районів. Показовим прикладом є компанія "Браун енд Рут", найня-

та у 1992 р. міністром оборони США Дік Чейні для розробки основ використання ПВК для забезпечення дій регулярної армії у зонах локальних війн.

В боях з рідною бюрократією

Пізніше компанія змінила назву на "Келлог Браун енд Рут" і стала дочірньою фірмою нафтової корпорації "Хеллібертон", яку лобіював Дік Чейні (вже як віце-президент США).

Про посадовий рівень лобістів ПВК свідчить приклад корпорації "Карлайл Груп", до керівництва якої увійшли экс-президент Джордж Буш-старший, колишні держсекретар Джеймс Бейкер, ди-

ректор ЦРУ і міністр оборони США Френк Карлуччі. Останній створив у складі "Карлайл Групп" військову фірму BDM, яка придбала ще одну ПВК – "Вінелл корпорейшн", котра виконує замовлення ЦРУ, Пентагону, міжнародних організацій, а також Туреччини, Саудівської Аравії та Оману. Зокрема, в Саудівській Аравії понад 1000 співробітників готували кадри для Національної гвардії та ВПС (30 з них загинуло у травні 2003 р. у результаті підриву представництва ісламськими радикалами). Завдяки Френку Карлуччі прибутки BDM від урядових контрактів до 1994 р. зросли до \$774 млн.

Президентом згаданої MPRI став Карл Вуоно – начальник штабу сухопутних сил США у 1987–1991 рр., який керував операціями у Перській затоці. До складу керівників компанії увійшли колишні начальник РУМО США Гарі Соістер та командувач збройними силами США у Європі Кросбі Сейнт.

Отже, апробованою схемою стало створення ПВК як підрозділу ТНК з подальшою автономізацією та формальною організаційною самостійністю, вивід ПВК через впливових відставних політиків, воєначальників та керівників спецслужб в зону отримання державних замовлень, перетворення контакторів на паралельних із державними силами учасників збройних конфліктів та окупацій-

ної служби, а також використання їх для таємних операцій в обхід легітимної влади.

Під роздержавлення сфери безпеки і оборони навіть підводилася "теоретична база". 10 вересня 2001 р. міністр оборони США Дональд Рамсфельд виголосив програмну промову, де заявив, що існує противник, який підриває обороноздатність країни, наражає на ризик життя військовослужбовців. Цей ворог – "бюрократія Пентагону", відтак необхідно переходити на нову модель оборонної політики, основу на приватному секторі. Після подій 11 вересня 2001 р. з'являється і "доктрина Рамсфельда", згідно з якою військова політика має ґрунтуватися на поєднанні таємних операцій, застосуванні ПВК та масованому використанні високотехнологічної зброї. Влітку 2002 р. шеф Пентагону виступив на сторінках органу Ради з міжнародних відносин "Форін Афферс", агітуючи за "більший підприємницький підхід" у военній сфері, тобто перетворення війни у бізнес, ринок приватних послуг. Нарешті, доповідь міністерства про стан оборони США у 2006 р. ввела поняття "тотальні сили міністерства оборони", до яких віднесли (і урівняли в правах) найманців поряд з регулярними військами, резервом та цивільним персоналом. Незадовго до відставки наприкінці 2006 р. Дональд Рамс-

фельд встиг поширити режим таємності на діяльність ПВК в інтересах військового відомства.

У щорічному посланні до нації в 2007 р. президент Джордж Буш-молодший виклав план посилення армії "Цивільним резервним корпусом", що "дозволить нам наймати цивільних осіб, які мають критично важливі навички, для виконання завдань за кордоном тоді, коли вони стануть потрібні Америці". Не випадково в американській стратегії приживися термін "малопомітний слід", під яким розуміється і застосування найманців у бойових діях. Секретність дій ПВК забезпечує американську адміністрацію політичним прикриттям, дозволяючи розгорнути "кишенькові армії" без санкції Конгресу, інформування держави і суспільства, дозволяє убезпечити від відповідальності за скоєне і самих "псів війни" (до 2006 р. із понад 100 тис. найманців в Іраку до кримінальної відповідальності притягнутий один, а самі вони мали імунітет від іракських законів).

Є така професія – на війні заробляти

Між тим стають надбанням гласності нові таємні операції західних спецслужб, в яких не обійтися без залучення новітніх ландскнехтів. Відомо, наприклад, що Леон Панетта, директор ЦРУ у 2009–2011 рр., дізнався від своїх

співробітників, що його розвідувальне відомство 8 років проводить таємну операцію, про існування якої не знали навіть в органах Конгресу з контролю над розвідслужбами. Відомо лише, що вона носить "антитерористичний характер" й почалася майже одразу після подій 11 вересня 2001 р. Наказ не ставити до відома про операцію Конгрес віддав віце-президент США Дік Чейні. Правда, допитлива «Уолл Стріт Джорнал» повідомила, що йдеться, імовірно, про створення підрозділу або навіть загонів ліквідаторів, подібних тим, які організувала ізраїльська розвідка МОССАД для покарання убивць спортсменів на Олімпіаді-1972 у Мюнхені.

В цілому можливість тіньового використання ПВК слугує однією із основних причин такого широкого звернення великих держав до послуг найманців. Держава формально не несе відповідальності за інциденти за участю "диких гусей". Найманці не підпадають під статистику втрат, яка оприлюднюється (до середини 2008 р. в Іраку втрати тільки "Блекуотер" становили понад 1000 вбитими і 15 тис. пораненими – в той же час там загинуло понад 4000 американських вояків і 30 тис. отримали поранення).

Розширюються географія ПВК. Їх почали створювати ПАР, Індія, Південна Корея, деякі арабські країни. Поступово до ринку комерцій-

них військових послуг втягується і пострадянський простір. Так, в Іраку в 2004–2007 рр. охоронні функції виконували російські контрактори із загону "Тигр Топ-рент секьюриті" та "Орел-антите-рор". Вони переважно забезпечували перевезення вантажів у взаємодії із МО та МВС Іраку, ПВК із США та Великої Британії, отримавши високу оцінку "старожилів" охоронного бізнесу (навіть провели без втрат конвой, який не спромоглися забезпечити американські колеги). В останні роки гучно повідомляється про російську ПВК «Вагнера», чиїх бійців наприкінці лютого 2020 р., наприклад, вивели із Лівії.

В останні роки спеціалісти висувають прогнози щодо швидкого виходу на ринок ПВК професіоналів і охоронних фірм Росії та країн СНД, включно з Україною. Цьому сприяє виконання миротворчих місій за межами України, що призводить до розвитку неформальних контактів з іншими зарубіжними військовими контингентами, отримання, по суті, звички до служби за кордоном за оплату (відбувається і зміна світоглядного підходу до військової служби – від захисту Батьківщини до звичайного ремесла). Потужним стимулом є і низький рівень оплати та соціального захисту військовослужбовців, адже грошове утримання командира батальйону ЗС України дорів-

нює в еквіваленті зарплаті рядового армії США. У липні 2009 р. в Афганістані загинуло шість колишніх пілотів Повітряних сил ЗС України, що працювали за контрактом у молдовській авіакомпанії.

Російська охоронна структура при компанії "Інтеренергосервіс", що діє в Іраку, втратила 4 осіб вбитими. Навесні 2004 р. ПВК "Ерінус Ірак Лімітед" найняла групу росіян, українців, югославів, болгар, а американські компанії ведуть набір сербів. Представництва британських ПВК ("Армор Груп", "Контрол Ріск", "Олив Секьюриті"), американської "Кролл" відкрили представництва в Москві, "Блекуотер" – у Ташкенті.

Між тим спроби використати військовий потенціал для створення тіньових військових структур вже стали реальною загрозою національній безпеці України. У 2004 р. військова контррозвідка СБУ викрила намагання групи громадян Греції, Іраку та Пакистану вербувати в Україні найманців та незаконно придбати озброєння та військову техніку на 800 млн. доларів (оперативно-тактичні ракети, зенітно-ракетні комплекси, реактивні системи залпового вогню, гранатомети, реактивні вогнемети, протитанкові ракетні комплекси, РЛС, БЛА, засоби зв'язку). Іноземці намагалися оформити фіктивні документи нібито для постачання зброї арміям третіх країн й оминати органи екс-

портного контролю. Громадянам України в Одесі пропонували підшукати 100-150 військових спеціалістів для участі у бойових діях (саперів, підричників), найманці мали пройти спецпідготовку у таборах в Україні. Іноземці навіть відвідали спеціалізоване зовнішньоторгівельне підприємство "Прогрес", аби оглянути зразки техніки та озброєнь, плануючи у перспективі збільшити незаконну оборудку до 4 млрд. доларів. Професіоналізм української спецслужби зірвав цей небезпечний задум.

Гуманітарне бомбардування

Застосування ПВК у найближчі десятиліття залишиться невід'ємною складовою військової та спеціальної машини євроатлантичної цивілізації. Воєнізовані корпорації будуть відгравати все більш значущу роль у зонах численних конфліктів, перебираючи на себе функції регулярних армій та поліцейських сил. Якщо тривалий час ПВК спеціалізувалися на підготовці військово-поліцейських кадрів, то нині вони беруть участь у збройних конфліктах як повноцінні військові формування.

Тіньові, майже непрозорі для контролю ПВК, зокрема, ідеально придатні до застосування у т.зв. "гуманітарних інтервенціях" (далі - ГІ) – особливої форми примусових дій, які застосовує міжнародне співтовариство або окремі держави по відношенню до певної

держави (військово-політичної сили) без дозволу зі сторони останніх.

Безпрецедентне зростання кількості ГІ наприкінці ХХ ст. можна пояснити кількома факторами:

- усунення біполярної конфронтації між США і СРСР, яка ускладнювала вироблення позиції РБ ООН з питань санкціонування колективного втручання у випадках необхідності підтримки миру і стабільності;
- різке зростання могутності США та їх прагнення до викривлення міжнародних норм права, а то й прямого порушення суверенних прав в ім'я реалізації власних геополітичних інтересів;
- поширення на Заході після завершення "холодної війни" "ліберальної форми інтернаціоналізму" з її недооцінкою ідеї державного суверенітету, певної зверхності по відношенню до "слаборозвинутих" держав;
- наявність у низці країн тиранічних, деспотичних режимів, вогнищ міжнаціональних, сепаратистських, релігійних та інших внутрішніх конфліктів, які породжують масштабні порушення прав людини та регіональну нестабільність;
- еволюція норм міжнародного права у напрямку збільшення уваги до проблем справедливості й міжнародної етики.

Однак сама ГІ може бути використана могутньою державою як політичний важіль для реалізації гегемоністських спрямувань, може посилити існуючу напругу і перерости у “гуманітарну біду”. До того ж об’єкт ГІ може довільно обиратися потужними державами, які “порушення прав людини” використовують лише як привід для покарання нелояльних держав або для укорінення у привабливих для них регіонах світу.

Вже зараз у міжнародних військових операціях ПВК мають статус рівноправного правового суб’єкта поряд зі збройними силами. Водночас дискусійним залишається питання про правовий статус ПВК та поширення на них міжнародних конвенцій, насамперед, Женевських, про права учасників бойових дій.

Співробітники ПВК, крім високої кваліфікації, згуртовані великою матеріальною зацікавленістю, суворою корпоративною етикою, страхом кари відступникам й відповідальності за тяжкі злочини та інші порушення законодавства країн-працедавців та й власних держав. За словами офіцера американської розвідки, “ці хлопці утворили особливу субкультуру”, і навіть співробітники Пентагону не знають істинної суті завдань, що виконують ПВК у тому ж Іраку. Найманці розуміють, що у разі провалу жодна держава не поспішить за-

хистити їх, жодна сила не підтвердить, що їх наймала. Проте найнебезпечнішим наслідком транснаціональної темної діяльності ПВК може у недалекій перспективі стати їх повний вихід із під контроль працедавців.

Таких не знаємо...

Дискусія про доцільність ПВК в останні роки розгорнулася в Російській Федерації (стало закономірністю повторення Україною багатьох явищ життя «північного сусіди» із затримкою у 2-3 роки). У березні 2018 р. радіостанція «Ехо Москви», із посиланням на голову комітету Загальноросійського офіцерського зібрання Євгена Шабаєва, повідомила про подання до Міжнародного кримінального суду в Гаазі позову на організаторів ПВК з метою перевірки фактів «примусового утримання осіб та їх залучення до бойових дій». За твердженням Шабаєва, у ПВК за кордоном проходять службу тисячі росіян, які беруть участь у бойових діях у Донбасі, Сирії, Лівії, Центральній Африці, а їх втрати обраховуються сотнями бійців. Пресекретар президента РФ Дмитро Песков у зв’язку із цим заявив, що «де-юре у нас не має таких юридичних осіб, як приватна військова компанія».

Тим не менш, проект закону про ПВК у січні 2018 р. був внесений у Державну думу лідером

«Справедливої Росії» Сергієм Мироновим та очільником фракції цієї партії Михайлом Ємельяновим. Навесні того ж року уряд РФ надав до Державної думи негативний висновок на законопроект про діяльність воєнних контракторів. Подібні висновки надали Генеральна прокуратура, Мініюст, МО, Мінфін, МЗС, ФСБ, СЗР, ФСО та Росгвардія. Серед аргументів (які у правовому полі практично тотожні українським) називалися заборона на діяльність незаконних збройних формувань, монополія центральних органів влади у питаннях війни і миру, оборони і безпеки, зовнішньої політики.

А Джеймс Меттіс – проти!

Але що там Росія. Суперечності навколо доцільності застосування ПВК загострилися у цитаделі контракторів – США, і багато в чому коштували посади очільнику Пентагону Джеймсу Меттісу у грудні 2018 р. Справа у тому, що (на фоні стагнації «афганського тупика») у липні 2017 р. президент Дональд Трамп призначив своїми радниками згаданого вже засновника «Блекуотера» Еріка Прінса та керівника ПВК «ДанКорп Інтернешнл» Стівена Фейнберга, котрі стали мільярдерами на контракторському промислі. У верхах загострилися дебати щодо правоздатності використання ПВК у збройних конфліктах, і генерал Меттіс як раз категорично вислов-

лювався проти такої практики. На його думку, «коли американці вибудовують свій національний авторитет в єдину лінію, приватизація, вірогідно, є не самою мудрою ідеєю». Заслуженого воєначальника підтримав радник президента Дональда Трампа з національної безпеки відставний генерал-лейтенант Герберт Макмастер та державний секретар Рекс Тіллерсон. Обидва високопосадовці також залишили посади і відтоді навіть на обговорення участі американських ПВК у війнах «демократично» наклали табу. Прогнозується, що наступає новий «золотий вік» для солдат фортуни.

Натомість Ерік Прінс репрезентував план щодо заміни 23 тис. вояків США і країн НАТО в Афганістані контингентом із 27 тис. співробітників ПВК, 6 тис. контракторів (відставні бійці Сил спецоперацій США і НАТО) та 2 тис. вояків власне ССО армії США. При цьому вояки регулярних ССО мають нести основне бойове навантаження й «забезпечать якісне виконання поставлених завдань». Контрактори ж будуть діяти, як структури, придані афганським урядовим військам, забезпечувати медичну евакуацію, авіапідтримку та обслуговувати два американські шпиталі. «Прайс» від Прінса потягнув на 5,5 млрд. доларів, з яких 3,5 млрд. мали витратити на ПВК та контракторів.

Зазначимо, що 29 лютого 2020 р. у столиці Катару представники США й «Талібану» (контролює 40 % території Афганістану) підписали, у присутності очільника Держдепартаменту США Майка Помпео, «історичну угоду» – очікується, що упродовж 14 місяців іноземні війська залишать країну. Але випадок із «впертим» Меттісом показав всю силу лобізму воротил приватного військового бізнесу...

Ландскнехти XXI століття

Новітні найманці самі стають «креативним елементом» і починають формувати своє поле інтересів й, відповідно, міжнародний порядок денний. Члени цих організацій, що мають здебільшого наднаціональний характер, входять до складу не тільки національних еліт, але й топ-менеджменту корпоративних структур, утворюють новий вимір міжнародної взаємодії поза рамками національних або корпоративних інтересів і відповідної правової або етичної основи.

Подальший розвиток недержавної системи військово-політичних відносин приведе до того, що вона буде ставати усе могутнішою, а також технологічно й інтелектуально оснащеною, здатною не тільки паразитувати на державах і міждержавних блоках, але й активно впливати на них. Не важко передбачити, що головною метою такого впливу буде забезпечення

довгострокового “фронту робіт” у і без того нестабільному світі (здаємо хоча б прогнози про запеклі війни за джерела питної води через 20-30 років.

Проведене дослідження організації та діяльності приватних військових компаній (понад половини з яких зосереджені саме в США) дозволяє дійти висновку про їх перетворення певних їх типів на новітній різновид ССО. На користь цього свідчать такі риси устрою та властивості діяльності тих ПВК, котрі зосереджуються на виконанні спеціальних оперативно-бойових функцій:

- тісна інтеграція із офіційною військовою організацією та спеціальними службами США;
- залученість до реалізації зовнішньополітичної стратегії США (або спрямувань потужних фінансово-олігархічних, корпоративних угруповань, котрі вирішальним чином впливають на політику США у світі);
- безпосередня (конспіративна або легальна) участь у тих провідних військових кампаніях США, в яких значною є питома вага застосування ССО та розвідувальних служб;
- здатність самостійно або у взаємодії із державними спеціальними військами та службами проводити класичні спеціальні операції (у тому числі – зі зміни існуючого державного ладу або

- політичної ситуації у певних зарубіжних країнах (регіонах);
- суттєва частка колишніх (подекуди – і діючих) співробітників ССО та спецслужб серед керівництва та персоналу ПВК;
  - застосування ПВК форм і методів оперативно-бойової діяльності, властивих суто ССО та спецслужбам.

Зрозуміло, що дозволити собі утримувати й, головне, використовувати на свій розсуд, можуть тільки обрані держави, або структури транснаціонального управління, економічним базисом яких є ТНК.

Між тим, в Україні триває обговорення проекту «ПВК-ца». 25 лютого 2020 р. в інтерв'ю «Радіо НВ» на підтримку запровадження в Україні компаній контакторів висловився Секретар РНБО України Олексій Данілов. «У мене позитивне ставлення до приватних військових компаній, – наголосив високопосадовець. – Ми живемо в сучасному світі, і якщо раніше компанії були тільки на державному рівні (державні війська), то сьогодні, я вважаю, у сучасному світі вже час переходити до приватних компаній. Інша справа – в який спосіб, де та для чого їх використовувати. Це вже питання іншого ґатунку». Олексій Мячеславович (особа з великим як управлінським, так і бізнесовим досвідом) має рацію – ПВК у світі, звісно, поширені, але їх призначення в українському варіанті

та механізм запровадження потребують ретельної підготовки, прогнозування ризиків й комплексу наслідків. Як раз тут і виникають обґрунтовані запитання.

Гуркхи – це непальські козаки

Як вже йшлося, певному цивілізаційному колу країн або народів (у розумінні цивілізації як стійкого історико-культурного типу буття, котрий визначає моделі державності, духовно-ментальне забарвлення типу державного управління, економічних відносин, зовнішньої політики, і, що важливо – специфіку воєнної організації, її завдань, суспільні уявлення про «людину озброєну», глибинні традиції щодо ставлення до військового служіння). Ісландія армії не має, а для гуркхів вже 200 років служіння британській короні – національне ремесло, з сучасним конкурсом на вакансію у 150 осіб на місце.

Західна Європа з пізнього Середньовіччя перейшла, переважно, на наймані армії. Фламандці, загони кондотьєрів, швейцарці та їх конкуренти – ландскнехти увійшли в історію як класичні професійні найманці. Епоха колоніальних завоювань та величезні надлишкові ресурси, що хлинули із заморських володінь, відсутність зовнішніх загроз існуванню європейських народів закріпили «комерціалізовану» модель військової служби та ставлення до неї

як ремесла, масове озброєння народу на відсіч ворогу стало радше історичним виключенням. ПВК стали, поміж іншого, закономірним наслідком такої цивілізаційної моделі «воювання», як сказав би полковник Євген Месснер.

Зовсім інша модель відносин «армія-народ-ментальна матриця» утвердилася на теренах України в історичні епохи Давної Русі, Козацько-гетьманської держави, імперський час (коли малоросійські губернії дали Російській імперії чотирьох фельдмаршалів, до 3000 генералів й адміралів, до третини офіцерського корпусу, а українські пісні були стройовими у низці полків), радянський період (низка маршалів, більшість комфронтами і 300 генералів лише в роки Великої Вітчизняної).

Багатовікові особливості зовнішніх загроз (постійні нищівні навали кочових народів на геополітичному кордоні з Великим Степом, прихід об'єднаних сил завойовників із Заходу із наміром тотального підкорення й геноцидом гітлерівського штабу) змушували розглядати армію як загальнонародну справу, а людину у формі – плоттю від плоті народу, виділяти величезну частку ресурсів зони ризикованого землеробства на постійну обороноздатність, підпорядковувати цій меті особливості державно-адміністративного ладу, обмеження особистих прав,

культурно-ментальні матриці тощо. Утім, з цього приводу існує серйозна наукова література. Сучасні спостереження, до слова, виявили «рефлекторне» тягнення армій пострадянських народів до цих глибинних шарів воєнно-цивілізаційної традиції (в ЗМІ описані численні випадки благоустрою меморіальних поховань загиблих у боях з гітлерівцями військовослужбовцями ЗС України в зоні проведення АТО-ООС попри близька 30 років потужної й глумливої дискредитації учасників війни як «марних жертв війни двох диктаторів»).

Поки що Україна не обходиться без строкової служби, а ставлення до військовослужбовця в цілому залишається як до захисників, виконавців «священного обов'язку». Запровадження ПВК неминуче піддасть ерозії традиційне ставлення народу (якими б швидкими темпами він, на жаль, не скорочувався) до армії, поки що «народної», хоча і вже з квазі-англосаксонською системою сержантських «личок». Створення ПВК неминуче позначиться на ставленні до «регулярних» вояків та Збройних Сил України (від уявлення про «невдах, які не потрапили на заробітки» до «всі вони за гроші служать»). Афганська війна 1979–1989 рр. не випадково вважається одним із ментальних каталізаторів розпаду СРСР – люди важко розуміли необ-

хідність загибелі «наших хлопців» на «захист завоювань Квітневої революції» у далекій феодально-ісламській країні. Утім це «лірика».

Що англосаксу профіт, то українцю..?

Запроектвані ПВК України зорієнтовані виключно на зовнішнє застосування й отримання неабиякого прибутку, на чому першочергово наголошують ініціатори впровадження новели (чи потрапить законна частка заробленого до держбюджету – велика таємниця, адже всередині країни формально незброєний «середній клас» все менше виявляє справності у цій справі). Гарзд, але у такому разі

українські контрактори-неофіти потрапляють на вже розпайований, розділений світовий ринок контракторів, де панують описані нами у цій статті «кити» сучасного найманства, вписані у систему лобіювання замовлень їх послуг на вищому політичному рівні наддержави й транснаціональних систем управління.

Якщо розсудити суто ринково: яка буде реакція на новаків? Чи витримають вони конкуренцію, а радше – чи взагалі зможуть запрацювати там? За аналогією – потужний ВПК України суттєво демонтований, а його поява його продукції гальмується конкурентами. Україна, скажімо, мала чудову багатого-

лузеву базу будівництва військових кораблів, включаючи океанські ракетні крейсери та авіаносці. Тепер досить подивитися на опис макету «багатоцільового корвету типу «Гайдук», то там все, як треба у «великій аграрній державі» – гармата «Ото Мелара», німецька силова установка, ПКР, здається, «Гарпун» тощо. У 2016 р. на перше місце за вартістю продажу в експорті України висунулися «сирі зерна соняшника».

І ще раз про конкуренцію, тепер вже внутрішню. По суті, ПВК утворюють паралельну державній військову організацію (на жаль, вже не першу). Ми писали, що за світовим досвідом ПВК поповнюються кращими спеціалістами (не тільки відставними, але й «відрядженими») із принципово вищою ставкою оплати «ратної праці». Для професіоналів армії та спецслужб, осіб із бойовим досвідом контрактори – спокуслива сфера застосування багатоманітних навичок. Рівно як і для вивчених за державний рахунок молодих офіцерів, та і в цілому молодих людей призовного віку.

Зрозуміло, що якщо навіть вітчизняні ПВК зосередяться суто на закордонній діяльності (хоча – де гарантія при розперезаній правоохоронній системі України) їх структури, бази, арсенали, тренувальні табори тощо будуть існувати всередині держави, утворюючи непрозорий, але боєздатний анклав.

Зазначимо принагідно, що аргумент відносно «працевлаштування неприкаяних учасників бойових дій» теж вкрай обмежений (за цим, до того ж, проглядається туга за необхідністю збереження системи державного піклування й соціального забезпечення/адаптації комбатантів). Станом на 1 липня 2019 р., за офіційними даними, статус учасників бойових дій (лише за АТО-ООС) отримало вже майже 370 тис. громадян. Невже всі підуть до ПВК «Гайдамака-Інтернешнл»?

Арсенали справних хазяїв

Діяльність громадян України у сфері надання мілітарних послуг за кордоном потенційно створює додаткові проблеми у сфері незаконного обігу зброї (включаючи вивезення його з України). Відомо, що одним із найбільш галопуючих й суспільно небезпечних відгалужень організованої злочинності стала незаконна торгівля зброєю та боєприпасами. Властивими рисами таких правопорушень (котрі, потенційно, здатні сформувавши арсенали радикальних угруповань, що виношують наміри насильницького захоплення влади або інших злочинів проти державної безпеки) є систематичні крадіжки з військових складів, налагодження каналів постачання зброї з зони проведення АТО-ООС. Регулярно вилучається велика кількість бойової стрілецької зброї, гранат, тисячі

одиниць боєприпасів тощо. Лише у 2016 р. у сфері боротьби з незаконним обігом зброї підрозділи кримінальної поліції виявили і вилучили 64 гранатомети, понад 1 850 гранат і саморобних вибухових пристроїв, майже 960 одиниць вогнепальної зброї і понад 150 тисяч набоїв, сотні артилерійських і мінометних боєприпасів. Були випадки вилучення у схованках навіть ПЗРК й ПТУР.

Далі. При існуючому стані дієздатності державного апарату й управління, ефективності захисту правопорядку, фактичної втрати державою «монополії на насильство» – які існуватимуть (якщо без окозамилювання) дієві запобіжними легалізації у вигляді ПВК т. зв. «олігархічних армій», парамілітарних формувань, котрі (попри гучні назви) здебільшого займаються вирішенням, скажімо так, господарчих суперечностей, інших не передбачених законодавством воєнізованих формувань. До речі, під час спроб переведення учасників воєнізованих формувань «Правого сектору» до лав ЗС України або НГУ МВС з'ясувалося, що 5 та 8-й «батальйони» радикалів в зоні АТО нараховують 70-80 багнетів (натомість в областях була розгорнута ціла мережа «запасних сотень», що часто фігурувала в поліцейських зведеннях про «отжим» або штурм будівельних майданчиків).

Творення вітчизняних ПВК відбуватиметься на тлі загрозливої криміногенної ситуації в цілому. За даними Генеральної прокуратури України, у 2016 р. було зареєстровано понад 592,6 кримінальних правопорушень (що на понад 27 тис. перевищує рівень 2015 р.), з яких 213,5 тис. кваліфікувалися як злочини тяжкі (на 20% більше, ніж у 2015 р.). Чисельність правопорушень у 2015 р. перевищила 565 тис. випадків (у 2014 р. – 529 тис., у 2008 р. – 390 тис.), що на думку керівництва МВС України обумовлено бойовими діями на Сході України, безробіттям та погіршенням соціального здоров'я, дезорганізацією самих правоохоронних органів.

Варто згадати і про суттєве погіршення кадрового потенціалу підрозділів кримінального розшуку, загалом лише по м. Києву не пройшло переатестацію 80 % керівних кадрів колишньої міліції. Надмірно зросло навантаження на оперативних працівників та слідчих, на яких припадає по 8-10 справ у провадженні (при припустимих двох). Одним із наслідків ураження кваліфікованого потенціалу органів внутрішніх справ стало те, що у 2016 р. рівень розкриття злочинів впав до 30 % (у 2013 р. – 45 %), а найнижчий рівень розкриття злочинів – 16 %, зафіксовано у столиці.

Проте найбільш небезпечним криміногенним чинником сприяння поширенню оргзлочинності та

порушень правопорядку в цілому слід визнати зростаючі гострі фінансово-майнові диспропорції, адже вони не тільки ведуть до зuboжіння й потягу до кримінального «ремесла», але й деморалізують суспільство, руйнують правосвідомість, ведуть до катаклізмів за зразком «безрозсудного й безпощадного бунту» за умов відсутності реально-громадянського самоврядування, розвинутих легітимних механізмів взаємодії держави й суспільства, низькому рівні політичної культури та охлократичних традицій.

Відомо, що соціальному колапсу та поширенню позаправової моделі повсякденного життя сприяє саме прірва між багатством і бідністю, кричущі майнові диспропорції. Нерівність в Україні є надзвичайно рельєфною в порівнянні з ситуацією у розвинених країнах світу. Якщо в країнах Європейського Союзу статки 10 % найбільш багатих та 10 % найбільш бідних відрізняються у п'ять-шість разів, то в Україні – у 35–40.

Одночасно синергія негативних чинників буття України призвела до якісного погіршення потенціалу виживання держави, адже станом на середину 2016 р. 91 % опитаних Інститутом соціології НАН України оцінював ситуацію у державі як критичну й вибухонебезпечну (проти 75 % у 2013 р.), що дало підстави визначити стан українського соціуму як «суспільства тотальної

недовіри з перевагою страхів та тривожного очікування».

Наслідки тривалого занепаду виробничого, інноваційного та соціокультурного потенціалу країни, обмеження дієздатності української державності внаслідок панування олігархічної моделі та злочинних кланів, численних парамілітарних формувань, масштабних корупційних проявів, породили негативну (з ознаками незворотності) історичну ситуацію, яка загрожує повною втратою здатності до динамічного розвитку на основі усвідомлених національних інтересів та достойного майбутнього нації.

До цього варто додати масову мілітаризацію й несамовиту радикалізацію суспільної свідомості (чимало з носіїв якої взагалі «нікому не служили» і горіти у танку не збираються, просто «постять та лайкають»), яка практично виключає внутрідержавний консенсус й пошук перспективної доктрини національного розвитку.

Взагалі пострадянський період неодноразово (й болюче) доводив неможливість успішного запозичення (копіювання) зарубіжного досвіду. За виникненням й поширенням ПВК у повоєнному світі – потужна воєнно-цивілізаційна традиція вузького кола країн «золотого мільярда», спроби потрапити в яких суворо караються. «Пересадка» специфічних структур (економічних, культурно-

ментальних, воєнно-політичних тощо), які є продуктом особливого й унікального історичного шляху, практично виключена, а такі спроби породжують небезпечні мутації (засновник першої цивілізаційної теорії М. Данилевський назвав це «законом непередаваності»).

Мало сумнівів у тому, що ПВК в Україні легалізують («вистачить голосів»). Але враховувати ризики не завадить. Як казав колись міністр закордонних справ Австро-Угорщини, граф Дюла Андраши, державний човен може перевернути і перепоповнення золотом, і перепоповнення лайном.

ЛІТЕРАТУРА

Веденеев Д.В., Биструхін Г.С., Семука А.І. Гострі кігті орла. Сили спеціальних операцій США: історія та сучасність. Монографія. К.: К.І.С., 2010. 400 с.

Веденеев Д. Ударна сила «нового світового порядку» // Волонтер. 2010. №1. С.4–11; № 2. С.34–39.

Веденеев Д.В. Кишенькова армія тіньових володарів планети. Приватні військові компанії як фактор воєнно-політичного життя сучасного світу // Камуфляж. 2012. № 5. С.28–33.

В Запорозької обл. СБУ обшукала крупний арсенал зброї та боєприпасів URL: <https://news.mail.ru/incident/29128184/?frommail=1>.

Грачева Т.В. Невидима Хазарія. Алгоритми геополітики і страте-

гії тайних воєн світової закулиси. Рязань: Зерна, 2008. 400 с.

Іванов В. «Чорна вода» хоче знову взятися за зброю // Незалежне воєнне обозрення. 2019. 25 січня.

Ливинська Н. Частині воєнних компаній: вчора, сьогодні, завтра // Аташе. – 2007. № 2. С.96–103.

Левцун А. Динаміка масових настроїв: основні тренди // Підсумки 2016 року. Збірник Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна». К., 2016. С. 67

Маклаков А. Частині армії і їх роль в сучасних конфліктах. URL: <http://newukraineinstitute.org/blog/366>

Молодіжний радикалізм в Україні: чинник ескалації та шляхи погодження небезпечних проявів. Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1224/>

Мукин Ю. Використання громадянських контрактників і частині озброєних формувань в сучасних конфліктах // Зарубежне воєнне обозрення. 2007. № 7. С. 26–30.

Обзор рынка ЧВК. URL: <http://inosmi.ru/military/20160306/235639805.htm>

Секретар РНБО заявив, що Україна має переходити до приватних військових компаній. URL: <https://rubryka.com/2020/02/25/sekretar-rnbo-zayavyv-shho->

ukrayina-maye-perehodyty-do-
pryvatnyh-vijskovyh-kompanij/

Сенчихин В. Наедине с криминалом // «2000». 2017 3 марта.

Украинский генерал: никто не идет в армию, мы проваливаем призыв. URL: <https://www.belvpo.com/110746.html/>

Беспилотный взлет компании «Укрспецсистемс»: от волонтеров до лидеров на рынке

*Дмитрий Бадрак,
ИА «Оборонно-промышленный курьер»*

Частная компания «Укрспецсистемс» за последние несколько лет превратилась в одного из весомых игроков на украинском рынке беспилотной техники. Предприятие предлагает гибкие решения для беспилотных летательных аппаратов (БПЛА) военного назначения, в том числе планерного типа PD-1, гиростабилизированного подвесов с тепловизионными и дневными камерами, квадрокоптеров серии PC-1 и сопутствующего оборудования. Благодаря использованию новейших технологий и прогрессивным инженерным работкам «Укрспецсистемс» предлагать продукцию высокого каче-

ства по доступным ценам. В приоритете среди заказчиков – Вооруженные силы Украины.

О том, что компании «Укрспецсистемс» удалось на рынке, в интервью ИА «ОПК» рассказали коммерческий директор ТОВ «Укрспецсистемс» Юрий Кискин и технический руководитель ТОВ «Укрспецсистемс» Сергей Данилюк.

Идея создания компании «Укрспецсистемс» появилась в 2014 году и была направлена на создание военных БАК? Как изменилась концепция работы компании в последующие годы, и какие главные направления деятельности последовали с

развитием российско-украинской войны?

Ю.К.: Идея создания компании возникла после того, как мы в качестве волонтеров помогали нашим Вооруженным силам, пытаясь купить большой беспилотник за границей. Который мог бы выполнять те задачи разведки, которые стояли перед нашими военнослужащими. Но столкнулись с проблемой, что в Украину никто не хотел продавать военный БПЛА в условиях конфликта. Поэтому не было другого выхода, кроме как собрать его самим. Мы собрали группу энтузиастов и сделали первый, что называется, народный дрон. Отсюда и пошло название People's drone (PD-1). Соответственно, первые образцы передавались Вооруженным силам бесплатно, и наши военнослужащие их использовали в зоне боевых действий. Со временем БПЛА начали улучшаться, и от военных эксплуатантов прозвучала идея, что если бы БПЛА производились каким-то предприятием, то возможно армия рассмотрела бы вопрос их приобретения. С того момента у нас ничего не менялось, а нашим приоритетом остаются наши Вооруженные силы. Поскольку применение этих же беспилотных летательных аппаратов в гражданской сфере не урегулировано на сегодняшний момент. Сегодня на беспилотниках нашего класса, которые весят больше 40 кг,

летать невозможно, потому что не будут соблюдены все требования воздушного кодекса и других нормативно-правовых документов. Кроме того, до окончания войны нашим приоритетом является разработка и поставка военных беспилотников для наших Вооруженных сил.

Работа на экспорт вас менее интересует?

Ю.К.: Работа на экспорт нас тоже интересует, если мы имеем в виду экспорт военной продукции. Ведь мы производим военные беспилотники, и наш опыт применения БПЛА в условиях современной войны бесценен. Мы считаем, что такого опыта нет ни у одной другой страны. Конечно, мы заинтересованы в продаже нашей продукции иностранным заказчикам, чтобы завести сюда валютную выручку. Это позволило бы нам модернизировать нашу продукцию для украинской армии, поставлять лучшие образцы с более эффективными возможностями выполнения задач современной разведки. У нас есть уже несколько экспортных контрактов. Если говорить о беспилотных авиационных комплексах (БАК), то были контракты в ОАЭ. Если говорить о другой линейке нашей продукции, то есть, не только о БПЛА PD-1, мы поставляли в другие страны квадрокоптеры и гиросtabilизированные платформы с дневной камерой и телевизио-

ром. Они продавались как в страны ЕС так и в Австралию. Это направление также у нас сейчас активно развивается.

Существуют ли у компании конкуренты в Украине в ее сегменте деятельности? «Укрспецсистемс» является лидером в своем сегменте по производству беспилотных авиационных комплексов в Украине?

Да, в нашем сегменте не так давно появилась первая компания, которая прошла так же, как и мы определяющие ведомственные испытания. Это компания «Скаэтон». Мы за конкуренцию. Мы считаем, что чем больше будет производителей БПЛА в Украине, тем лучше эта конкуренция будет способствовать созданию продукта, который будет эффективнее. И это будет лучше для наших Вооружённых сил. Так как мы сами вышли из волонтеров, у нас по-прежнему приоритетным остается жизнь и здоровье наших бойцов. Мы за открытую, честную конкуренцию.

Планирует ли компания создание ударного БАК?

Ю.К: На сегодняшний день это возможно с точки зрения самого беспилотного летательного аппарата. Мы рассматриваем наш беспилотный летательный аппарат как некую платформу, которую можно использовать для совершенно разных целей. Ее можно использовать для проведения фото

съемки, для этого на борту стоит фотокамера. Его можно использовать для видеосъемки в режиме онлайн, для этого можно установить гиросtabilизированную платформу. Также можно установить модуль сброса, благодаря которому можно разбрасывать агитматериалы, листовки, даже спасательный жилет туда вставить можно. Точно также можно вовнутрь установить и что-то другое, но на сегодня в Украине именно с боевой частью. Насколько нам известно, что касается боевой части, то на данный момент в Украине готового решения нет.

С.Д.: Создание боеприпаса — это очень специфическая тема, у которой есть требования не только к самому изделию, а и к производственной базе. Должны быть специалисты, соответствующие оборудование, меры безопасности, технологии и т.д. Это все нельзя сделать очень быстро. Как вариант заказчиком может быть Министерство обороны, распределив и профинансировав соответствующие проекты, но по каким-то причинам они еще этого не сделали. Сделать беспилотник — это приличный ресурс. Но выполнить все требования по боеприпасу и открыть производство — это еще более затратно, и за это мало кто берется.

Ю.К: Плюс цикл испытаний боевой части очень дорогостоящий и очень длительный. Испытания

продолжаются не менее года. Этот вопрос является ключевым и самым сложным, по нашему мнению, в создании ударного БПЛА. Многие компании в Украине брались за это, но на сегодня готового ударного БПЛА в Украине пока нет. И основной причинной является проблема с боевой частью.

Вообще, как вы оцениваете потенциал предприятия на ближайшие три - пять лет?

Ю.К.: Я могу сказать, ту концепцию, которая на сегодня применяется у нас. Сегодня у нас уже реализована задача вертикального взлета/посадки. Это система VTOL (vertical take off/landig). Сегодня планируется прохождение определяющих ведомственных испытаний. Это будет следующее поколение нашего комплекса PD-2. Данный беспилотник может взлетать абсолютно с любого места. Это не прототип, этот образец уже готов и готов проходить испытания в Украине и поставляться в наши вооруженные силы.

С.Д.: Пока что наши беспилотники, которые поставлялись и будут поставлены в 2020 году были без VTOL, но как только мы пройдем испытания с этой системой, то универсальность PD-1 позволит добавить VTOL-вставки в каждый комплекс, и он будет готов использоваться с новой опцией. То бишь, наш беспилотник сможет взлетать и садиться вертикально или же,

как раннее, «по самолетному», в зависимости от ситуации. PD-1 - это как конструктор, он позволяет использовать себя в любой конфигурации. Систему VTOL можно будет подсоединить за 15 минут в полевых условиях. Взлет и посадка происходят в автоматическом режиме.

На сегодня на первый план во всем мире выходит процесс не просто полета с целью добычи фото/видео, а иметь комплексную систему. Мы выступаем именно за комплексную систему, которая позволит исполнять максимально эффективно задачи, которые стоят перед военнослужащими. Для этого у нас есть программное обеспечение, терминал. Это позволяет в режиме онлайн, в режиме реального пилотирования наносить объекты на карту, обрабатывать данные объекты, передавать их оперативно пользователям. Начиная от солдата с планшетом и заканчивая штабом командования в Генеральном штабе, которые будут видеть оперативно обстановку в режиме онлайн с нанесением всех отметок у себя в штабе. Мы идем в сторону software части параллельно с «железом». Если говорить о развитии продукции, то мы видим БПЛА не только как самолет, который летает, снимая видео либо фото. Это комплекс, который работает вместе с программным обеспечением, способным максимально быстро и эффективно обрабатывать инфор-

мацию и передавать результаты к конечному пользователю.

Как обстоят дела с ремонтом БПЛА?

С.Д.: В Минобороны есть такое понятие как этапы жизненного цикла образца вооружения, а это разработка, испытания, постановка в строй, эксплуатация, обслуживание, ремонт, утилизация или реализация. Эти все этапы предприятие должно предусмотреть. У нас есть эксплуатация – это авторское сопровождение согласно ГОСТа, и если где-то что-то не так, производятся доработки. Это – лучший вариант обратной связи. Безусловно, ремонт – одна из составляющих. Мы прошли полный цикл освоения ремонта. На сегодня кроме ГОЗ мы получаем и заказ по ремонту.

Ю.К.: Проведение качественного и оперативного ремонта мы считаем одним из этапов становления нас как полноценного предприятия. Более того, в прошлом году у нас был и контракт по поставкам комплектующих.

С.Д.: Один из моментов, который предприятие также должно обеспечить – это составляющие и техническое обеспечение вооружения – создания запаса запасных частей. В прошлом году такой заказ был впервые, и теперь у заказчика есть свой ресурс для восстановления наших комплексов.

Сколько за последние пять лет удалось реализовать продукции,

в смысле, поставить в ВСУ или другие формирования?

Ю.В.: К сожалению, цифру называть мы не можем, поскольку контракт является секретным и приложения к нему тоже, но если взять обобщённую цифру, то можно сказать – около 10 комплексов. Может быть, на фоне других производителей эта цифра будет не такая большая, однако наш класс предусматривает, то что наш БПЛА может лететь около 1000 километров и он не находится в распоряжение бригад или еще каких то подразделений. Это беспилотник для выполнения больших разведывательных задач.

Как долго происходит обучения операторов ваших БАК?

С.Д.: Обучение операторов — это очень специфическая тема. Дело в том, что у нас полноценный летательный аппарат. Оператор должен иметь навыки и знания в разных сферах. Это пилотирование, метрология, аэродинамика, знания использования двигателя и т.д. Базу они получают в учебных подразделениях, но после того оператору необходимо пройти этап становления пилота в войсках с постоянным поддержанием летной годности. В Минобороны, к сожалению, этому уделяется недостаточно внимания. Они до сих пор рассматривают военнослужащего беспилотного аппарата как солдата, который должен копать, охра-

нять, дежурить, но не заниматься своим делом. Это очень большая ошибка. У нас есть яркий пример. Там, где все организовано, там никаких сбоев, там, где не организовано есть проблемы.

Если возвращаться к теме ОПК Украины вообще, какие бы вы выделили три-четыре самых главных проблемы, которые тормозят развитие частных предприятий ОПК в Украине?

С.Д.: Начинается все с планирования оборонного заказа. Сегодня очень много говорят, что оборонный заказ 2019 году выполнен на 100%. Я, опираясь на свой опыт, с большой уверенностью скажу, что оборонный заказ, который говорят, что выполнен на 100 процентов – это не более 15-20% годовой потребности Вооруженных сил. Просто выделили небольшой ресурс, сказали, что это ГОЗ на 100%, к концу года выполнили этот маленький ресурс и сказали, что все сделали на 100%. Реальный оборонный заказ, который необходим Вооруженным силам для нормального обеспечения – как минимум раз в пять больше. Отсутствует финансовый ресурс и его нельзя обеспечить. Второй момент, который есть это планирование. Сложно сказать, из каких основ выходят военные, когда планируют оборонный заказ. Они утверждают, все делают для того, чтобы сберечь государственные деньги и эффективно

их использовать. При этом очень часто наносят вред этим предприятием, из-за того, что в один год у них может быть один заказ, а в следующий – резко уменьшиться без особых объяснений. А предприятия при этом в неведении, набирать ли им персонал, как планировать работу. Ремонт также: может быть, а может и не быть. Такие недостатки с планированием очень тормозят развитие. На сегодняшний день нельзя сказать, что PD-1 – до конца доработанный образец. На Донбассе идет противостояние, и какие-то новшества вводятся со стороны противника – мы должны на это оперативно реагировать. Мы не знаем, что будет завтра, и нам надо все время дорабатывать. Вот как раз на доработку комплексов и изделий любых типов Минобороны не выделяет средств. Они считают, что танк 70-х годов будет эффективен и сейчас без доработок. Сейчас идет интенсивное моральное старение именно беспилотных комплексов. Например, сегодня БАК эффективный, а завтра включилась новая, усовершенствованная станция РЭБ, и он уже не может выполнять свои задачи. Мы решили эту задачу, другие не смогли решить. Планирование Минобороны как раз не на все вопросы обращает внимание. Каждое предприятие, которое учувствует в выполнение гособоронзаказа, должно иметь стабильный хоть и малень-

кий, но понятный оборонный заказ, чтобы планировать свою деятельность на 2-3 года вперед. Точно так же должен бронироваться какой-то ресурс на восстановление техники ремонта. Как делают сейчас: осенью планируют, что будет ремонтироваться в следующем году. Осенью было понятно, что разбит один комплекс, а в следующем году оказалось, то отремонтировать надо три, а деньги есть только на один комплекс. То есть, они не закладывают ресурс на будущее.

И третье, это необходим ресурс на модернизацию и доработку. Дайте какой-то плановый ресурс на доработку.

И еще одно, очень важное! Большого вреда, чем наши РКМы – расчетно-калькуляционные материалы, наверное, ни одна другая успешно спланированная ФСБ операция не нанесет Вооруженным силам. Следующая проблема – это бюрократические шлагбаумы и устаревшие процедуры. Очень многие сейчас декларируют, что мы переходим на стандарты НАТО и на более перспективные системы и т.д. На самом деле, никаких подвижек в эту сторону еще не произошло. У нас все еще используются старые подходы советской армии, советского планирования и все методики, ГОСТы, стандарты. Все держится на ГОСТах 60-70-80 годов прошлого века. Дело в том, что ГОСТы — это плановая экономика,

когда государственный заказчик у государственных предприятий заказывает какую-то продукцию, а у нас нет таких ресурсов и такого подхода. У нас рыночная экономика, а применять плановые механизмы в рыночную экономику – абсолютно неадекватно, и мы на этом сильно теряем.

А на чем могло бы базироваться ВТС наших частных предприятий с предприятиями НАТО и возможно ли это вообще?

С.Д.: Военно-техническое сотрудничество может и должно быть. У нас классическое предприятие, оно имеет потребности, имеет возможности. Если есть два разных производителя, они всегда смогут найти совместные точки реализации совместных проектов и зарабатывать на этом. Если иностранные партнеры не имеют внешних ограничений и более свободны в принятии решений, то у нас на сегодняшний день громаднейшие ограничения даже просто в общении с этими партнерами. Чтобы провести переговоры с потенциальным иностранным заказчиком, надо официально получить от власти разрешение. Оно должно быть письменным. Это не способствует, а наоборот убивает потенциал ВТС. Тут проблема даже не в том, что нет технологий. У нас очень большие внутренние ограничения для предприятий ОПК – в части выхода на мировой рынок

вооружений. Например, чтобы представить свою продукцию на внешнем рынке мы должны пойти в ГК «Укроборонпром» и согласовать с ними цену, несмотря на то, что это вообще-то наш конкурент. Подобная бюрократия очень сильно все убивает. Нам надо от этого уходить. Если мы хотим поднять Вооруженные силы, то нам надо начинать не с экономии бюджетных денег, а со стимулирования развития производств. Это наполнит бюджет и позволит обеспечить своим вооружением ВСУ. Вдобавок скажу, что во времена СССР было большое количество воинских частей, в которых было большое количество разных вооружений. СССР мог обеспечить предприятие большими заказами. На сегодняшний день у нас нет таких масштабов и объемов, количество жестко ограничено. Вот здесь должен быть как раз выход на внешний рынок, и получение на внешнем рынке заказов. И это не какой-то подарок государства, а острая необходимость для любого производителя.

Какова потребность Украины в поставках вашей продукции?

Ю.К.: На самом деле потребность очень большая, но, к сожалению, мнение производителей расходится с мнением наших военнослужащих. Они почему-то уверены, что беспилотников уже достаточно, и лучше закупить какую-то другую технику. Однако

это расходиться с той мировой тенденцией. В развитых странах с боеспособными армиями наоборот все уходит в сторону автоматизации и роботизированной техники. У нас же за последнее время тенденция эта не развивается. Мы же видим, что потребность в такой технике колоссальная.

С.Д.: Дело в том, что есть такое понятие как основной тренд развития вооружений в будущем. Эксперты ведущих стран сходятся на том, что это автоматизированные беспилотные комплексы вооружения - наземные, надводные, подводные, космические, в которые интегрировано средство разведки управления и поражения, которое функционирует в реальном масштабе времени. Например, беспилотник летит, снимает информацию, а выдает ее не конкретному пользователю, а в автоматизированную систему, которой пользуются очень многие. Каждый видит, что где находится, и потом уже принимается решение по удару. Если это все собрать в единую систему, то это и будет современное высокоточное оружие в едином информационном поле. В будущем беспилотник-разведчик в паре с несколькими беспилотниками-камикадзе смогут выжигать танковую роту в течении 40 минут. Когда беспилотник налетает сверху, от него невозможно укрыться и уничтожить, а вооружение противника уже не сможет играть ту роль, которую

они играла ранее. Пока у нас, к сожалению, нет понятия беспилотник, а военными БПЛА рассматривается преимущественно как средство разведки. На выходе у военных – это флешка с информацией, которую необходимо расшифровать вручную. А это часов восемь! А после этого уже использовать материалы. У нас есть программный ресурс, который автоматизирует процесс дешифровки информации, полученной с беспилотника. К тому же, PD-1 может передавать информацию в режиме онлайн на любые командные пункты. Это как раз тот момент, когда беспилотник функционирует в реальном масштабе времени. Мы уже подходим к созданию комплексов вооружения, которые могут поменять исход войны. Соревноваться с Россией в производстве танков, ракетных комплексов, артиллерийских систем – это бесполезно. Мы также будем терять людей. Создать эти автоматизированные комплексы, которые у нас на голову выше, а у нас на сегодня есть все возможности. В России ограничен доступ к мировым технологиям, а у нас нет. Единственное, что мы должны – это знать, что там надо. Мы можем более технологически развивать свое вооружение.

2018:

Новый беспилотник для фронта: вертикальный взлет и 10 часов в воздухе

19:11 — 9 октября 20182084

Александр Чендеков

Игорь ОСИПЧУК, «ФАКТЫ»

На открывшемся 9 октября в Киеве XI международном авиационном салоне «Авіасвіт-XXI» разработчики представили новую модификацию крупнейшего беспилотника из тех, что используются на фронте PD-1AF (длина без малого один метр, вес 215 килограммов).

— Разработку первой версии беспилотного самолета мы начали в конце 2014 года — на средства, собранные известным волонтерским фондом People's Project («Народный проект»), — рассказал «ФАКТАМ» технический директор предприятия «Укрспецсистемс» Александр Чендеков. — С 2016 года поставляем беспилотники на фронт. Постоянно их совершенствуем.

На нынешнем международном авиасалоне представляем новейшую версию крылатой машины. Видите, на крыльях установлены четыре небольших мотора с винтами? Благодаря им беспилотник взлетает, как вертолет — без разбега. Но это не единственный вариант старта, подняться в воздух машина может и как любой другой самолет, разбежавшись по взлетной полосе. Кроме того, наш БПЛА можно отправить в полет с помощью катапульты.

Читайте также: Админграницу с Крымом начали патрулировать при помощи отечественных беспилотников

— Как долго он может находиться в воздухе без посадки?

— До 10 часов. Это довольно много. Самолету под силу преодолеть на одной заправке топливом (бензином) порядка 400 километров. Вот только отдаляться от оператора дальше, чем на 100 километров не может — из-за ограниченного действия системы управления.

Наша машина оснащена высокоточными видеокамерами и тепловизорами. Это позволяет ей выполнять разведывательные задачи над оккупированной территорией с высоты 1,5–2 километра.

— С земли ее не видно?

— Да, заметить практически невозможно. Услышать — тоже. Однако были случаи, когда враг подбивал наши беспилотники. Для этого он использовал зенитно-ракетные комплексы — из стрелкового оружия попасть в этот самолет, пожалуй, даже снайперу не под силу. Основные версии причин того, российские наемники обнаружили несколько наших летающих разведчиков — работа агентуры врага (предатели

могли отследить запуск самолета, сообщить об этом за линию фронта) и радиоперехват.

— Из чего сделан ваш самолет?

— Из легкого и очень прочного композитного материала — пропитанной смолой стеклоткани.

— Эти беспилотники могут нести на борту оружие?

— Теоретически да. Но сейчас используются исключительно в разведывательных целях. Грузоподъемность самолета невысока, поэтому оружие на него устанавливается легкое, высокоточное.

Ранее «ФАКТЫ» сообщали, что Украина продемонстрировала на международной выставке «Оружие и безопасность» новую боевую машину БМ-21 УМ «Берест», которая заменит находящиеся на вооружении ВСУ «Грады». Все комплектующие для «Береста» произведены в Украине.

А «Мілітарний портал» опубликовал видео испытаний боевого модуля «Спис» от компании «Техимпекс».

Новые десантно-штурмовые катера «Кентавр», которые будут использовать ВСУ, оборудуют двумя пусковыми установками РСЗО, двумя боевыми модулями с пулеметами и гранатометом, а также системой для дымовых завес.

Як розвинути ключові технології в Україні

(механізм розвитку технологічної сфери оборонно-промислового комплексу)

ВИКЛИКИ І РИЗИКИ / 16 березня 2020

*Віктор Дихановський,
старший науковий співробітник
Центрального науково-дослідного інституту озброєння та військової
техніки Збройних Сил України*

Обґрунтування

Ключові технології – унікальні технології, без яких неможливе виробництво, експлуатація або ремонт зразків озброєння, і які не можуть бути гарантовано імпортованими в особливий період.

Вже багато років в Україні говорять про розвиток ключових (критичних) технологій. Президент України, Прем'єр-міністр України, Голова РНБО України вимагають дієвих рішень у цій сфері, але рішення, що пропонуються виконавцями не дають результату. Узагальнюючи основні принципи і підходи цих рішень можна визначити такі проблемні питання:

1. Безсистемність заходів. В проєктах законодавчих актів пропонується лише визначити джерела фінансування та орган, що має керувати цими коштами.
2. Відсутність практичної спрямованості. При плануванні розвитку ключових технологій ніколи не пропонувалось доведення технології до впровадження у виробництво продукції.
3. Фінансування розвитку ключових технологій передбачалось лише з державного бюджету України.
4. Всі ризики, пов'язані з розробкою і впровадженням ключових технологій покладалися лише на державу.

На основі аналізу вітчизняного і світового досвіду пропонується принципово новий підхід до побудови методології розвитку ключових технологій, в основу якої покладені: системний підхід, диверсифікація фінансування, розподіл ризиків.

Практична спрямованість

З огляду на геополітичні реалії та економічну спроможність України розробки технологій, на які витрачаються бюджетні кошти, повинні мати невисокий науково-технічний ризик, очевидну практичну спрямованість для Збройних Сил України і близьку практичну перспективу. Було б недоцільним витрачати державні кошти на розвиток технологій, що не використовуються у виробництві продукції, необхідної для України. Навіть якщо ці технології є найпередовішими у світі. Наприклад, Україна є однією з небагатьох держав, що володіють технологією зварювання в космосі, але ця технологія не використовується на практиці. Отже її подальший розвиток недоцільний.

Потрібні конкретні зразки озброєння у визначеній кількості. Ми можемо отримати практично все, що хочемо, але ми не можемо отримати абсолютно все. Треба зробити вибір. Якщо обрати декілька цілей одночасно – ми нічого не досягнемо. Наприклад, ставлячи на меті створення танка, літака, ко-

рабля і ракети одночасно при недостатніх ресурсах, ми отримаємо половину танка, половину літака, половину корабля і половину ракети. Тобто реально ми не отримаємо нічого, але ресурси будуть безповоротно втрачені.

Виходячи з необхідності практичної спрямованості розвитку ключових технологій кінцевою метою має бути виробництво суспільно-важливої продукції на основі нових технологій.

Порядок формування переліку ключових технологій

Запропоновано порядок формування переліку ключових технологій шляхом послідовного виокремлення технологій, що відповідають критеріям віднесення технологій до ключових для виробництва кожного виду оборонної продукції через визначені етапи.

1. Визначити номенклатуру та характеристики озброєння, які Україна планує виробляти власними силами;
2. Визначити перелік технологій, володіння якими дає можливість досягти заданих характеристик озброєння;
3. Виділити з цього переліку ті, що не можуть бути гарантовано імпортованими в особливий період.

Отриманий перелік технологій буде ключовим для розробки визначеної номенклатури озброєння.

Більш детально у додатку 1 показано основні засади процедури формування переліку ключових технологій.

Системний підхід

Корисною для визначення доцільності розвитку ключових технологій є структуризація ключових технологій за показниками, що характеризують найважливіші споживчі якості продукції, яка буде отримана на основі цих технологій. Наприклад, ключові технології

було б доцільно структурувати за двома напрямками – перший напрям характеризує віднесення технології до сфери оборони, другий напрям характеризує рівень впливу технології на національну безпеку і оборону. Варіант такої структуризації наведено у таблиці.

Диверсифікація фінансування

Очевидно, що для розвитку ключових технологій необхідні значні асигнування, тому важливим є питання визначення джерел

Багаторівнева система пріоритетів у сфері технологій

	Оборонні технології	Технології подвійного використання	Технології загального призначення
Перший рівень	Технології, контроль над якими впливає на стан національної безпеки і оборони (засоби захищеного управління і зв'язку, бойові навігаційні системи, високоточна зброя тощо)	Технології, необхідні для цивільного застосування, але контроль над якими впливає на стан національної безпеки і оборони (інформаційні технології тощо)	Технології, контроль над якими впливає на стан економічної і продовольчої безпеки (джерела енергії, аграрні технології, транспортні технології тощо)
Другий рівень	Технології, що забезпечують створення бойових спроможностей, спроможностей із бойового забезпечення, (боєприпаси та інші засоби ураження, засоби виявлення противника, протимінний захист тощо)	Технології, що сприяють створенню та підтримці бойових спроможностей, спроможностей із бойового забезпечення (продукти спеціальної хімії, оптичні технології, матеріали спеціального призначення тощо)	Технології, що зберігають навколишнє середовище, технології розвитку людини (природоохоронні технології, освітянські та інформаційні технології тощо)

Третій рівень	Технології, що забезпечують створення спроможностей із тилового і технічного забезпечення, спроможностей із розгортання військ (засоби тактичної медицини, спеціальні транспортні засоби, засоби ремонту тощо)	Технології, що сприяють створенню та підтримці спроможностей із тилового і технічного забезпечення, спроможностей із розгортання військ (засоби лікування і реабілітації, силові установки, засоби технічної діагностики тощо)	Технології, що забезпечують якість життя населення (регіональні транспортні технології, медичні, харчові технології тощо)
---------------	--	--	---

їх фінансування. До сьогоднішнього дня завжди розглядалась лише одна форма фінансування – з державного бюджету. Але бюджетних коштів явно недостатньо, а питома вага приватного сектору економіки України є переважальною. Тому необхідно залучати приватний капітал, зокрема, у формі публічно-приватного партнерства.

Було б доцільно для більшої частини напрямів розвитку ключових технологій залучати кошти приватних та іноземних інвесторів, а також обігові кошти державних підприємств. І лише невелику частину ключових технологій необхідно фінансувати з державного бюджету. Для цього пропонується використати багаторівневу систему пріоритетів у сфері технологій, про яку я вже говорив.

Оборонні ключові технології першого рівня підтримуються Урядом шляхом фінансування виключно за рахунок бюджетних коштів.

Продукція за цими технологіями повинна вироблятися і реалізовуватися лише на замовлення Уряду через відповідних державних замовників. Ці технології, як правило, мають гриф обмеження доступу. До оборонних ключових технологій першого рівня доцільно віднести ті, контроль над якими напряму впливає на стан національної безпеки і оборони. Зокрема, засоби захищеного управління і зв'язку, бойові навігаційні системи, системи розпізнавання, шифрування даних, системи захисту від інформаційної зброї, високоточна зброя, ракетні системи тощо.

Оборонні ключові технології другого рівня підтримуються Урядом шляхом часткового фінансування з державного бюджету, що спрощує оборонним підприємствам розвивати ці технології і виробляти продукцію. Продукція за цими технологіями може вироблятися і реалізовуватися на світовому

ринку, але з дозволу Уряду. Ці технології можуть мати гриф обмеження доступу. До оборонних ключових технологій другого рівня доцільно віднести ті, що забезпечують створення бойових спроможностей, спроможностей із бойового забезпечення, захисту та живучості, розвідувальних спроможностей. Зокрема, боеприпаси та інші засоби ураження, броньові матеріали, засоби виявлення противника, зниження помітності об'єктів, протимінний захист тощо.

Оборонні ключові технології третього рівня створюються без залучення державних коштів, виключно за кошти інвесторів та обігові кошти підприємств. Продукція за цими технологіями може вироблятися і реалізовуватися на світовому ринку без обмежень з боку Уряду. Ці технології, як правило, не мають грифу обмеження доступу. До оборонних ключових технологій третього рівня доцільно віднести ті, що забезпечують створення спроможностей із тилового, технічного та медичного забезпечення, спроможностей із розгортання та мобільності військ, навчальних спроможностей. Зокрема, засоби тактичної медицини, транспортні засоби (наземні, повітряні, морські), силові установки, засоби ремонту в польових умовах, тренажери для бойових засобів тощо.

Було б доцільно започаткувати декілька пілотних проектів, досвід

яких акумулювати і розповсюджувати у майбутньому.

Розподіл ризиків

Розвиток науково-технологічної сфери і, зокрема, ключових технологій це пошук нових ідей, їх розвиток і реалізація у виробництві. Відомо багато випадків, коли нова ідея здавалася напрочуд реалістичною і багатообіцяючою, але навіть щедre фінансування не змогло привести до хоч якогось практичного результату. Основна причина полягає в тому, що наукові дослідження це завжди пошук невідомого, тому розвиток науково-технологічної сфери завжди супроводжується ризиком наперед очікуваної втрати часу і ресурсів. Разом з тим слід зазначити, що успішна реалізація нової ідеї у технологічній сфері дає багатократний прибуток, і часто слугує поштовхом для інших суспільно-важливих сфер науки, техніки і виробництва. Тому такий ризик часто буває виправданим, але перед тим, як інвестувати в нову ідею, необхідно визначити, хто буде брати на себе ризики його реалізації, хто втратить свої ресурси у разі невдалого розвитку проекту. Очевидно, що той, хто очікує виграти від успішної реалізації ідеї, ризикує. Очевидно, що ризикувати має той, хто очікує виграти від успішної реалізації ідеї.

Державно-приватне партнерство

Як було визначено раніше, розвиток оборонних ключових технологій першого рівня та їх поширення напряму впливає на стан національної безпеки і оборони, тому вони потрібні лише Уряду і Уряд мусить зберігати повний контроль над ними. Такий контроль може бути встановлений через те, що продукція за цими технологіями буде вироблятися і реалізовуватися лише на замовлення Уряду через відповідних державних замовників. Отже вигоду від реалізації технологій першого рівня в основному отримуватиме Уряд і фінансувати їх розвиток необхідно лише з державного бюджету.

Інша справа – технології другого та третього рівнів. Ці технології забезпечують створення бойових та інших спроможностей, сприяють їх створенню та утриманню протягом життєвого циклу. Їх розвиток та поширення напряму не впливають на стан національної безпеки і оборони. Вони потрібні Уряду, але зберігати над ними повний контроль не доцільно. Технології другого рівня опосередковано впливають на національну безпеку і оборону. Уряд має зберігати лише частковий контроль над цими технологіями, тому їх розробники і виробники відповідної продукції можуть отримувати вигоду від продажу продукції на ринку. Таким чином вигоду від розвитку техно-

логій другого рівня отримуватиме і Уряд, і виробник. Отже і ризики зі створення таких технологій мають бути розділені між Урядом і виробником. Тому є недоцільним їх фінансувати лише з державного бюджету. Для їх розвитку необхідне лише часткове фінансування з державного бюджету, що спростить оборонним підприємствам розвиток цих технологій і вироблення продукції.

Технології третього рівня практично не впливають на національну безпеку і оборону. Тому було б недоцільним Уряду контролювати ці технології, а їх розробники і виробники відповідної продукції вільні самостійно обирати шляхи комерційної реалізації цих технологій і отримання вигоди від продажу відповідної продукції на ринку. Таким чином вигоду від розвитку технологій третього рівня в основному отримуватиме виробник. Отже і ризики зі створення таких технологій мають покладатися на виробника. Для їх розвитку фінансування з державного бюджету не потрібне, а їх розвиток доцільно здійснювати виключно за кошти інвесторів та обігові кошти підприємств.

Така фінансова диверсифікація ключових технологій за рівнем впливу на національну безпеку і оборону дозволяє знизити ризики Уряду в процесі їх розвитку.

Отже, фінансування процесу створення ключових технологій в Україні доцільно здійснювати у формі змішаного державно-приватного партнерства, що дозволить розділити ризики між Урядом, як замовником, і підприємством, як виконавцем розробок. При цьому знижуються ризики Уряду у випадку одержання негативного результату досліджень.

Одним із шляхів державно-приватного партнерства є укладання форвардних або ф'ючерсних контрактів, у яких виконавець зобов'язаний розробити зразок озброєння за власні кошти, а замовник зобов'язаний закупити заздалегідь визначену кількість одиниць цього зразка, якщо його характеристики задовольняють ТТЗ, затвердженому замовником. Мінімальні обсяги закупівель, їх вартість і ТТЗ узгоджуються при укладенні контракту. Такий вид контрактів доцільно укладати з підприємствами, що розроблюють ключові технології, віднесені до другого і третього рівнів, описаних у додатку 2.

Зниження корупційних ризиків

За оцінками міжнародної антикорупційної мережі Transparency International індекс антикорупційної політики в оборонному секторі (The Government Defence Anti-Corruption Index), який визначає рівень корупційних ризиків у дер-

жавних органах оборонного сектору по всьому світові, класифікує Україну, як країну, що “має високий ризик”. Тому окремою проблемою в процесі розвитку ключових технологій є вирішення питання зменшення корупційних ризиків. Це пов'язано з тим, що для розвитку ключових технологій Уряд має укладати державні контракти з виконавцями робіт, тому існує ризик того, що посадова особа, яка приймає рішення про укладання такого контракту, внаслідок виникнення конфлікту інтересів або так званого “відкату”, обере не того виконавця, який би розвивав ключові технології.

Всесвітній банк (м. Вашингтон) у своїх результатах досліджень “The Many Faces of Corruption” (Багатолика корупція) характеризує “відкат” (англійською – kickback) як вид хабара у вигляді повернення частини грошових коштів посадовій особі, яка приймає рішення про їх витрату. Всесвітній банк називає “відкат” одним з найпоширеніших видів корупційних злочинів у світі, він може мати місце при грошових відносинах організацій будь-якої форми власності, але найбільшу проблему “відкат” становить у системі державних закупівель.

Найпростішою формою відкату є зарахування коштів керівнику державного органу або його родичу від виконавця державного замовлення. Зокрема, корумповані

державні службовці часто використовують підставні або фіктивні компанії, через які вони приховують незаконний вплив на процес визначення виконавців державних контрактів. Загальну схему такої форми відкату, за версією Всесвітнього банку, показано на рис. 1.

Аналіз цієї схеми свідчить про те, що початок оплати контракту і початок його виконання відбуваються практично одночасно. При укладанні форвардних або фьючерсних контрактів корупційну

послідовність оплати контракту буде розірвано, що показано на рис. 2. У цьому випадку виконавець отримає оплату за виконаний контракт лише після виконання своїх зобов'язань за контрактом. Така форма контракту можлива у сфері розвитку ключових технологій, а також в інших сферах, що передбачають отримання науково-технічного результату, у тому числі для проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

Рис. 1. Загальна схема відкату

Додаток 1. Основні засади процедури формування переліку ключових технологій

